

Writing a Best Practice Case in the Integrated Water Resources Management of the People and Local Sectors

Supanee Chaiumporn

Associate Professor, The Graduate School of Social and Environmental Development, National Institute of Development Administration

Abstract

This article intends to present 1) view-points on taking a case study for different field application by pointing to structural differentiation of those in anthropology and other professions, especially those in the business organizations; 2) details of case writing from anthropological view-points and styles which emphasize context, management process, conditions of fighting and adaptation from "emic point of view" including results and success conditions by using a real fieldwork of the Integrated Water Resources Management of the people sector's best practice case, i.e., Women Group of Ban Chong Fuen Lake Protection, Tambon Koh Mak, Puttalung province and 3) in the last part, the emphasis is on translating a case study to be a teaching case by using Dunlin's principles of Integrated Water Resources Management emphasizing many parties participation particularly women and children as important issues for teaching.

Key words : Case study, Case teaching, Dublin's Principle of Water Resources Management

การเขียนกรณีศึกษาจากกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบผสมผสาน ของภาคประชาชนและท้องถิ่น

สุพรรณิ ไชยอำพร

รองศาสตราจารย์ คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

บทคัดย่อ

บทความนี้มีเจตนามุ่งนำเสนอ 1) แง่คิดที่สะท้อนต่อการนำกรณีศึกษาไปใช้ในต่างสาขาวิชาการ โดยชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของโครงสร้างการนำเสนอกรณีศึกษาของกลุ่มนักสังคมวิทยา มานุษยวิทยา กับกลุ่มนักวิชาการอื่นๆ โดยเฉพาะกลุ่มนักบริหารองค์กรธุรกิจ 2) เสนอรายละเอียดการเขียนกรณีศึกษาจากมุมมองและลีลาของนักสังคมวิทยา มานุษยวิทยา ที่เน้นบริบท (Context) กระบวนการจัดการ เงื่อนไขการก่อเกิด การต่อสู้ และการปรับตัวในทัศนะและวิถีของคนใน (Emic Point of View) ตลอดจนผลลัพธ์และเงื่อนไขความสำเร็จ โดยใช้กรณีศึกษาจริงจากภาคสนามของโครงการวิจัยเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบผสมผสาน ของภาคประชาชนที่ประสบความสำเร็จ (Best Practice) ได้แก่ กลุ่มสตรีบ้านช่องหินพิทักษ์ทะเลสาบ ตำบลเกาะหมาก จังหวัดพัทลุง และ 3) ในส่วนสุดท้ายได้เน้นให้เห็นการพัฒนาจากกรณีศึกษา (Case Study) มาสู่การเป็นกรณีศึกษาในการเรียนการสอน (Case Teaching) โดยใช้หลักการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบผสมผสานของ Dublin ที่เน้นในประเด็นการมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วน โดยเฉพาะสตรีมาเป็นประเด็นในกรณีศึกษาเพื่อการเรียนการสอน

คำสำคัญ: กรณีศึกษา, กรณีศึกษาที่ใช้ในการเรียนการสอน, หลักการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบผสมผสานของ Dublin

บทนำ

การศึกษารายกรณี (Case Study) มีการนำไปใช้ในหลายสาขา โดยมีชื่อเรียกและจุดประสงค์ที่มีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกัน เช่น ในกลุ่มนักวิจัยเชิงคุณภาพ (ซึ่งพัฒนามาจากแนวความคิดทางมานุษยวิทยา) นิยมเรียกว่า “กรณีศึกษา (Case Study)” ส่วนนักสังคมสงเคราะห์นิยมใช้ว่า “การจัดการรายกรณี (Case Management)” ในกรณีที่นักองค์กรโดยเฉพาะทางธุรกิจ เรียกกันว่า “การเขียนรายกรณี (Case Study Writing)” ซึ่งทั้งหมด ได้ถูกพัฒนามาเป็นกรณีตัวอย่างประกอบ การเรียนการสอน (Case Teaching)

แต่ไม่ว่าจะเรียกชื่อต่างกันเช่นไร การจัดทำรายกรณีทั้งหมดที่กล่าวมา ก็มีโครงสร้างใหญ่ๆ คล้ายคลึงกัน และมีวัตถุประสงค์ใหญ่เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ในสถานการณ์จริงที่จำลองหรือถ่ายทอดตามสภาพจริง (Natural Setting) มา อันนำไปสู่อำนาจวิเคราะห์ และการนำไปประยุกต์ใช้ได้ใกล้เคียงสภาพจริงของสังคม

ดังนั้นช่วงแรก จึงขอนำเสนอถึงความแตกต่างของโครงสร้างกรณีศึกษา ในกระบวนการทัศน์ของนักมานุษยวิทยา กับนักวิชาการสาขาอื่น ๆ ดังนี้ (ส่วนรายละเอียดเชิงเปรียบเทียบ ปรากฏในตาราง 1)

ในมุมมองของนักวิจัยทางสังคมศาสตร์ การศึกษารายกรณี (Case Study) ถือเป็นพื้นฐานส่วนหนึ่งที่สำคัญสำหรับการทำงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นลักษณะการบรรยายหรือเล่าเรื่อง (Narrative) ให้เห็นถึงคุณลักษณะการเปลี่ยนแปลง และ/หรือองค์ประกอบ ควบคู่กับการวิเคราะห์ให้เข้าใจถึงเหตุการณ์ โดยเฉพาะในทัศนะของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informant) โดยค้นหาความหมายในประสบการณ์ (Kvale, 1996: 1) จากการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ ซึ่งมีชื่อเรียกที่แตกต่างหลากหลาย เช่น การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) การสัมภาษณ์ที่เน้นเฉพาะ (Focused Interview) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างตายตัว (Unstructured Interview) การสัมภาษณ์แบบไม่ชี้นำ (Non-directive Interview) การสัมภาษณ์แบบปลายเปิด (Open-ended Interview) การสัมภาษณ์แบบเชิงรุก (Active Interview) และการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semistructured Interview) (Rice & Ezzy, 1999) ก่อนจะหาข้อสรุปอย่างเป็นวิทยาศาสตร์

ในขณะที่แนวคิดการจัดการรายกรณี (Case Management) ทางสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 และได้รับความสนใจมากขึ้น จนกระทั่งปัจจุบันได้ถูกนำมาปรับใช้เป็นรูปแบบบริการที่กำลังแพร่หลาย และเป็นที่ยอมรับประเทศอเมริกา และยุโรป โดยเฉพาะงานสวัสดิการสังคมด้านเครือข่าย การดูแลรักษาสุขภาพ และการบริการสังคมเพื่อแก้ไขปัญหาซับซ้อนที่ต้องใช้บริการที่หลากหลาย จึงต้องมีระบบการจัดการและผู้ประสานทรัพยากรต่าง ๆ สู่ระบบผู้ให้บริการเฉพาะราย รวมทั้งต้องมีการเปลี่ยนแปลงระบบนโยบาย และการจัดสรรงบประมาณ เพื่อให้สอดคล้องและสร้างความมั่นคงเข้มแข็ง ให้กับรูปแบบการให้บริการแบบการจัดการเฉพาะราย (Ounopas, 2006) ตามแนวคิดของ Miley and others (2004: 355) ซึ่งได้ค้นคว้า และให้ความหมายของการจัดการรายกรณีทางสังคมสงเคราะห์ไว้ว่า “...บริการจัดการรายกรณี เป็นการส่งมอบบริการโดยบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือทีม จัดตั้ง รวบรวม ประสานและบำรุงรักษาเครือข่ายทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่ให้บริการช่วยเหลือ และออกแบบบริการที่มีความต้องการจำเป็นซับซ้อน ได้เข้าถึงแหล่งทรัพยากรจนกระทั่งสามารถทำหน้าที่ทางสังคมได้อย่างเหมาะสม...”

สำหรับงานเขียนกรณีศึกษา (Case Study Writing) ในทางองค์การและการจัดการ เป็นการเขียนพรรณนา (Description) อย่างระมัดระวังเกี่ยวกับสถานการณ์การบริหารจริง (Actual Management) และ/หรือ สถานการณ์ขององค์กร (Organizational Situation) ในหลายแง่มุม ทั้งในด้านประเด็น (Issue) ปัญหา (Problem) ความท้าทาย (Challenge) การตัดสินใจ (Decision) และ/หรือการกระทำ (Action) ซึ่งถือเป็นการนำข้อมูลมาสู่การวิเคราะห์/ อภิปรายด้วยวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาหรือเพิ่มขยายทักษะการวิเคราะห์ สร้างแนวคิด ตัดสินใจ และ/หรือ ตัดสินปัญหาในสถานการณ์ที่ซับซ้อนของผู้เข้าร่วม (Darden, 2007: 8) อีกทั้ง งานเขียนดังกล่าวนักวิชาการยังสามารถพัฒนาไปสู่การเป็นกรณีตัวอย่างที่ใช้ในการประกอบการเรียนการสอน (Case Teaching) เพื่อถ่ายทอดบทเรียน หรือประสบการณ์ (Experimental Learning)

การจัดการเรียนการสอนด้วยกรณีศึกษา ถือเป็นรูปแบบหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนที่ได้รับการยอมรับว่ามีประสิทธิภาพสูง เนื่องจากช่วยให้นักศึกษาสามารถประยุกต์ใช้ทฤษฎีให้เหมาะสมกับการปฏิบัติจริงภายใต้บริบทความเป็นจริงทางสังคม เป็นการนำความรู้ที่มีอยู่ไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA) จึงเล็งเห็นถึงความสำคัญ ของการพัฒนาเครื่องมือในการจัดการเรียนการสอน และเผยแพร่สู่สาธารณะด้วยวิธีดังกล่าวในบริบทประเทศไทย

โดยกำหนดเป็นกลยุทธ์หนึ่งของยุทธศาสตร์การเสริมสร้างศักยภาพการวิจัยสถาบัน และเพื่อให้กรณีศึกษา (Workshop on Case Development : Case Research, Writing and Teaching Workshop) ขึ้น เพื่อให้อาจารย์ของสถาบันได้เรียนรู้ ตลอดจนพัฒนาทักษะในการเขียนกรณีศึกษา และนำไปสู่การใช้กรณีศึกษาในการจัดการเรียนการสอน รวมถึงเผยแพร่ออกสู่สาธารณะอย่างต่อเนื่อง โดยอบรมรุ่นที่ 1 เมื่อวันที่ 14-16 ธันวาคม 2550 มีอาจารย์เข้าอบรม 36 คน รุ่นที่ 2 เมื่อวันที่ 23-25 พฤษภาคม 2551 มี อาจารย์เข้าอบรม 26 คน และรุ่นที่ 3 เมื่อวันที่ 17-20 ตุลาคม 2551 มี อาจารย์เข้าอบรมไม่น้อยกว่า 30 คน โดยเชิญ Prof. Dr. Clifford E. Darden จาก The Graduate School of Business and Management แห่งมหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ผู้ซึ่งได้รับรางวัลชนะเลิศงานเขียน กรณีศึกษาจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (An Award Winner in Case Study Writing from Harvard University) มาเป็นผู้ดำเนินการสัมมนาเชิงปฏิบัติการให้แก่คณาจารย์ของสถาบัน อีกทั้งยังจัดสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “NIDA กับนวัตกรรมการเรียนรู้ผ่านกรณีศึกษา” ขึ้น เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2551 เพื่อเผยแพร่แนวทางการเรียนการสอนผ่านกรณีศึกษา ให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางมากขึ้นในวงการวิชาการของไทย

ในงานวิจัยเชิงคุณภาพ กรณีศึกษา (Case Study) ช่วยทำให้ผู้วิจัย รับรู้อย่างเป็นรูปธรรม และเข้าใจลึกซึ้งถึงคุณลักษณะ องค์ประกอบ ความหมาย และคุณค่าทางอัตวิสัย (Subjective) ซึ่งเน้นความสำคัญของมนุษย์ (ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ) ในขณะที่ศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรและการจัดการ (Organization and Management) พิจารณากรณีศึกษา (Case) โดยเน้นที่ความเป็นวัตถุวิสัย (Objective) จึงให้ความสนใจที่ปัจจัยนำเข้า และกระบวนการที่จะนำไปสู่ปัจจัย/ ตัดสินใจใช้ปัจจัยนำเข้าไปสู่เป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ ความคุ้มค่า กำไร ขาดทุน ซึ่งต้องใช้หลักฐาน/ ข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical Data) ประกอบการตัดสินใจทางเลือก อาทิ การเลือกใช้ทรัพยากรที่ประหยัดที่สุด

การเขียนกรณีศึกษา (Case Study Writing) จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้โดยอาศัยประสบการณ์ ด้วยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างตามลักษณะข้อเท็จจริง ซึ่งการเขียนกรณีศึกษาอาจจะระบุปัญหา (Problem-solver) และ/หรือทางเลือกการตัดสินใจ (Decision-maker) ตามธรรมชาติของกรณีศึกษา (The Nature of Cases) การเขียนกรณีศึกษาจึงถูกจำแนกประเภท ตามการได้มาซึ่งข้อมูล โดยสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท (Darden, 2007 : 14-15, 19) คือ 1) การเขียนกรณีศึกษาที่ได้ข้อมูลมาจากภาคสนาม (Field-based) ซึ่งทำได้ยาก ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง แต่มีประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการตัดสินใจ (Decision-focused) สูง (ร้อยละ 85-95) ซึ่งกรณีศึกษาทางสังคมศาสตร์โดยเฉพาะงานวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นในลักษณะนี้เกือบทั้งหมด 2) การเขียนกรณีศึกษาที่ได้จากแหล่งทุติยภูมิ (Secondary Sources) หรือ Archival มุ่งนำเสนอประเด็นร้อน (Hot Issue) และประเด็นที่ต้องทำความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง (Comprehensive) มีประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการตัดสินใจค่อนข้างน้อย (ร้อยละ 0-10) และ 3) การเขียนกรณีศึกษาที่ได้ข้อมูลจากประสบการณ์เรียนรู้ทั่วไป (Generalization Experience) เหมาะสำหรับงานเขียนที่มีเวลาเป็นข้อจำกัด สามารถรองรับความต้องการการสอนที่เน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะ แต่มีประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการตัดสินใจค่อนข้างน้อย (ร้อยละ 0-5) เนื่องจากไม่สามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ได้อย่างกว้างขวาง

ในการเขียนรายกรณีของนักวิชาการที่อยู่นอกกลุ่มมานุษยวิทยา (ไม่ได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ) เฉกเช่น นักวิชาการกลุ่มองค์กรธุรกิจ จึงต้องใช้การสร้างสถานการณ์สมมุติ ที่ตั้งประเด็นต่าง ๆ มาผูกสร้างเรื่องให้น่าสนใจ คล้ายการสร้างละครที่มีตัวละครเดินเรื่อง ซึ่งอาจนั่งคิดทบทวนเล่าเรื่องให้ผู้ศึกษาคิดตาม หรืออาจใช้ตัวละครมากกว่า 1 คน ได้ตอบขบคิดปัญหาาร่วมกัน ทำให้ประเด็นทางวิชาการการจัดการ หรือการบริหารงานดูน่าติดตาม ชวนให้ขบคิดร่วม ในขณะที่ กรณีศึกษาของแนวทางมานุษยวิทยา ต้องลงไปอยู่ในสนามกับชีวิตจริง ภายใต้สถานการณ์จริง และบริบท (สภาพแวดล้อม) ในขณะนั้น จึงไม่น่าเสนอเปิดฉากด้วยการสร้าง ละคร แต่จะเสนอบริบทก่อน ดังรายละเอียดในตาราง 1

ตาราง 1 เปรียบเทียบรายละเอียดของแต่ละองค์ประกอบในโครงสร้างกรณีศึกษาของนักมานุษยวิทยากับนักวิชาการสาขาอื่น ๆ

การศึกษาของนักมานุษยวิทยา	นักวิชาการสาขาอื่น ๆ
1. ส่วนนำ 1) บริบทของพื้นที่/ ชุมชน/ องค์กร ทั้งด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งประวัติศาสตร์ความเป็นมา อัตลักษณ์ และความภาคภูมิใจ 2) บริบทของโครงการ/ สภาพแวดล้อม ที่เกี่ยวพัน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของผู้เกี่ยวข้อง (ประจักษ์ ละครโรงใหญ่ อยู่ในตัวปรากฏการณ์ โดยไม่จำเป็นต้องสร้างฉาก) 2. เนื้อหา 1) ปัจจัยพื้นฐาน/ ปัจจัยนำเข้า/ ปัจจัยเชิงเหตุ 2) กระบวนการเน้นลักษณะ ในแต่ละขั้นตอน ทั้งที่ปรากฏสังเกตได้ และต้องเจาะลึกลงที่ไม่ปรากฏชัด และเหตุผลการกระทำ (How, Why) 3) ผลลัพธ์ (เน้นลักษณะของผลลัพธ์ ผลการทบททั้งบวกและลบ อันดับความรุนแรง และปฏิกิริยาของผู้คน/ ภาค ส่วนต่าง ๆ ต่อผลลัพธ์ รวมทั้งการดำเนินการต่อผลลัพธ์) ตลอดจนเหตุผลการกระทำ	1. ส่วนนำ 1) สร้างฉาก ที่มักเป็นบุคคล/ สิ่งมีชีวิตอื่น ซึ่งจะเป็นผู้เดินเรื่อง(คล้ายละคร/ ฉากแสดงที่เปิดเรื่องให้น่าสนใจ) 2) ส่วนเรื่องราวผ่านตัวละคร 2. เนื้อหา 1) ปัจจัยนำเข้า เช่น ปัจจัยการจัดการ ฯลฯ 2) กระบวนการ เน้นขั้นตอนที่ปรากฏให้สังเกตได้ 3) ผลลัพธ์ (ปริมาณ/ ระดับ และความรุนแรง ของผลลัพธ์ต่อกลุ่ม/ องค์กร/ ชุมชน)

ตาราง 1 (ต่อ)

การศึกษาของนักมานุษยวิทยา	นักวิชาการสาขาอื่น ๆ
3. ส่วนการวิเคราะห์ 1) ใช้คำถามเชิงวิเคราะห์ เน้นลักษณะการทำหน้าที่ (Functional Model) และ/หรือ เชิงความสัมพันธ์ (Associational Model) 2) ใช้การตีความตามหลักตรรกะ เทียบเคียงแนวคิดทฤษฎีควบคุมบริบท	3. ส่วนการวิเคราะห์ 1) ใช้คำถามวิเคราะห์ลงสรุป และ/หรือ เชื่อมโยงเชิงเหตุผล (Causal Model) และ/หรือเชิงความสัมพันธ์ (Corelational Model) 2) แปลผลตามปริมาณ/ สถิติเชิงปริมาณ
4. ส่วนเฉลย	4. ส่วนเฉลย

ที่มา : Chaiumporn, et al., 2011

ในการเขียนบทความนี้ ผู้เขียนมุ่งหวังที่จะแปลงการศึกษารายกรณี (Case Research) ในงานวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเน้นข้อมูลภาคสนาม (Field-based) ผ่านกระบวนการเขียนเป็นรายกรณีศึกษา (Case Study Writing) เพื่อเป็นกรณีตัวอย่างที่ใช้ประกอบการเรียนการสอน (Case Teaching) จากมุมมองทางสังคมที่เน้นความเป็นอัตวิสัย ในลีลารูปแบบของงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยถือเป็นหนึ่งในความพยายาม เพื่อให้นักศึกษาได้เข้าถึงขั้นตอนสำคัญ โดยเฉพาะการเขียนกรณีศึกษาจากบันทึกภาคสนาม (Field Note) ซึ่งต้องเริ่มจากขั้นของการสัมภาษณ์เจาะลึก และการศึกษาข้อมูลบริบท ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลก่อนเก็บข้อมูลภาคสนามซึ่งต้องใช้เวลานานพอสมควร หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลเบื้องต้นไปค้นหารายละเอียด แบบแผน องค์ประกอบ ความหมาย และเหตุผล เพื่อให้เข้าใจข้อเท็จจริงตามทัศนะคนใน (Emic Point of View)

ทั้งนี้ การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ถือเป็นเทคนิคสำคัญของการทำงานวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีขั้นตอนรายละเอียดที่ลึกซึ้ง มิใช่การทำงานแบบผิวเผินตามที่หลายคนเข้าใจ ดังนั้นในแง่ขั้นตอนของการดำเนินการสัมภาษณ์เจาะลึก ต้องเริ่มต้นจากการสร้างความคุ้นเคยกับ 4 เรื่องหลัก ๆ คือ 1) ประเด็นที่เราทำการศึกษาวิจัย จนเกิดความเข้าใจถ่องแท้ ในระดับที่สามารถประมวลเป็นแนวประเด็นในการสัมภาษณ์ (Interview Guide) 2) พื้นที่วิจัยที่ทำการศึกษา ทั้งเชิงเนื้อหา (Content) และบริบท (Context) ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา 3) สร้างความสัมพันธ์กับผู้คน โดยเฉพาะผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informant) และบุคคลสำคัญ (Key-person) ผู้ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเนื้อหาสาระที่น่าสนใจ รวมถึง 4) การถึงพร้อมด้วยเทคนิคเฉพาะหน้าที่จำเป็นต้องใช้ในการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ เช่น การตะล่อม กล่อมเกล่า (Probe) โดยเฉพาะการตะล่อมกล่อมเกล่าเพื่อความสมบูรณ์ (Complete Probe) และเพื่อความชัดเจน (Clarity Probe) เทคนิคสามเส้า (Triangulation Technique) เพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล เทคนิคการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เทคนิคความสัมพันธ์ (Attachment) เพื่อให้สามารถเจาะลึก และลดความสัมพันธ์ (Detachment) เพื่อกันอคติ (Bias) ของผู้วิจัย

การเขียนกรณีศึกษานี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัย ซึ่งผู้เขียนได้ทำการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ โดยมุ่งที่ กลุ่ม/องค์กร การบริหารภาคประชาชนและท้องถิ่น เครื่องมือบริหารจัดการ อันครอบคลุมตั้งแต่ แผน ข้อมูล เกณฑ์/ตัวบ่งชี้ เครือข่าย การติดตามประเมินผล หลักสูตร และการสร้างการเรียนรู้ โดยการศึกษารวบรวมจากเอกสาร งานวิจัย บทความ Website กรณีตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จทั้งในประเทศ และต่างประเทศ จนสามารถตกผลึก ได้เป็นองค์ความรู้ระดับหนึ่ง จนเกิดความเข้าใจ ผู้เขียนจึงเข้าไปสำรวจพื้นที่ และศึกษา บริบท การบริหารจัดการ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ตั้งแต่ในกลุ่ม/ องค์กร ชุมชนและเครือข่าย ในการนี้ ผู้วิจัยอาศัยการสร้างความรู้ความคุ้นเคยกันผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (คือ ผู้ที่มีผลงานประจักษ์ ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ มีความกระตือรือร้น สนใจ ติดตามศึกษา/ พุดคุย เรื่องปัญหาและการจัดการ และเต็มใจร่วมมือในการวิจัย ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็น ที่ทำให้หลายอย่างในการศึกษา ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นตามธรรมชาติ (Natural Setting)

แต่ในการเข้าพื้นที่วิจัยภาคสนาม ย่อมต้องเผชิญปัญหาเฉพาะหน้ามากมาย ในการศึกษาที่นักวิจัยจำเป็นต้องแก้ไข หรือบางทีข้อมูลหลัก เหมือนตกอยู่ในทะเลข้อมูล จำเป็นต้องใช้การลดทอนข้อมูล (Reduction) บางครั้งข้อมูลที่ได้อาจไม่สามารถลงเอย จำเป็นต้องใช้เทคนิคสามเส้า หรือบางทีเราเข้าไปผูกพันกับ แหล่งข้อมูลที่เราใกล้ชิด จนทำให้ข้อมูลอาจไม่เที่ยงตรงหรือเกิดอคติ (Bias) เราจำเป็นต้องลดทอนการคล้อยตาม ด้วยการตรวจสอบสามเส้าอย่างจริงจังและบ่อยครั้งขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยการตรวจสอบ และตระหนักพอสมควร ถึงความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ในขณะที่ข้อมูลที่ได้อาจมีรายละเอียดค่อนข้างมาก เพราะต้องดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ควบคู่บริบทตามสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่จริง อีกทั้งยังต้องถามให้เข้าใจถึงวิธีการว่าอย่างไร (How) เหตุผลว่าทำไม (Why) และมีการจัดอันดับ (Ranking) อยู่ตลอดเวลา รวมถึงการระดมกล่อมเกลามาเพื่อความสมบูรณ์ (Complete Probe) และการระดมกล่อมเกลามาเพื่อความชัดเจน (Clarity Probe) ดังนั้น เมื่อข้อมูลมีมาก นักวิจัยต้องนำมาสะสางหรือลดทอน (Reduction) ข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องออก และนำข้อมูลมาจัดระเบียบใหม่ให้เป็นหมวดหมู่ โดยจำแนกแจกแจง (Category) ตามประเภทของผู้ให้ข้อมูล หรือแหล่งข้อมูล หรือขั้นตอนของกระบวนการนั้น ๆ

ด้วยเหตุนี้ การเขียนกรณีศึกษา (Case Writing) จึงต้องเสนอขึ้นมาเป็นระบบน่าเชื่อถือ และเป็นแบบอย่าง ให้ได้เห็นขั้นตอน การจัดหมวดหมู่ หรือเห็นองค์ประกอบอันเป็นคุณลักษณะของสิ่งนั้น ๆ หรือเห็นการเปลี่ยนแปลง การขับเคลื่อน การเคลื่อนไหว ซึ่งถูกบันทึกในเชิงวิเคราะห์ เพื่อนำไปเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงเหตุ เชิงผล ฉะนั้น กรณีศึกษาทางสังคมศาสตร์ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญกับรายละเอียด พิถีพิถัน กับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึกในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field-based) ดังปรากฏตัวอย่างกรณีศึกษาเพื่อการเรียนการสอน (Case Teaching)

กรณีตัวอย่าง การวิจัยชุมชน เพื่อการพัฒนา
การเขียนกรณีศึกษา จากกลุ่มองค์กรที่ประสบความสำเร็จด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ :
การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบผสมผสานของภาคประชาชนและท้องถิ่น
(Integrated Water Resources Management : IWRM)

ในการศึกษา กลุ่ม/องค์กร ที่ประสบความสำเร็จ (Best Practice) ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดของ Dublin เข้ามาช่วยในการวิเคราะห์ เนื่องจากแนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบผสมผสานของ Dublin เป็นแนวคิดที่เน้นและให้ความสำคัญกับองค์กรในระดับลุ่มน้ำ (Basin-level Organization) โดยจะสนับสนุน และส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กรระดับลุ่มน้ำ เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบผสมผสาน ซึ่งประกอบหลักการที่สำคัญ 4 ประการด้วยกัน คือ 1) น้ำสะอาดเป็นทรัพยากรที่มีจำกัด และไม่มั่นคง มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ การพัฒนา และสิ่งแวดล้อม 2) การพัฒนาและการบริหารจัดการน้ำ ควรอยู่ภายใต้แนวคิดของการมีส่วนร่วม (Participation Approach) เกี่ยวข้องกับผู้ใช้น้ำ ผู้วางแผน และผู้ตัดสินใจนโยบายในทุกระดับ 3) ผู้หญิงเป็นส่วนสำคัญในการจัดหา การจัดการ และการปกป้องทรัพยากรน้ำ และ 4) น้ำ มีคุณค่าทางเศรษฐศาสตร์ (Economic Value) ควรได้รับพิจารณา เช่น สินค้าทางเศรษฐกิจ (Economic Good) ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัย จึงได้คัดเลือกกลุ่มเครือข่ายสตรีบ้านช่องพิน พัทธกะทะเลสาบ ตำบลเกาะหมาก จังหวัดพัทลุง ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีกระบวนการขับเคลื่อนการบริหารจัดการ (สู่การอนุรักษ์ และพัฒนาทรัพยากรน้ำอย่างผสมผสานยั่งยืน) โดยเริ่มต้นจาก มีการรวมกลุ่มที่มีลักษณะเป็นการสร้างการเชื่อมประสาน เพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม จากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มและเครือข่ายทางสังคมของชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนและสังคม โดยเริ่มจากการปฏิบัติการ ทั้งในระดับบุคคล และกลุ่มของภาคประชาชน จุดเน้นหลักคือ ภาคประชาชนเป็นกลุ่มหลักในการขับเคลื่อนงาน โดยมีการดึงหรือสร้างเครือข่ายกับกลุ่มหรือองค์กรหน่วยงานอื่นเข้ามาหนุนเสริม จนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ที่มีทั้งการต่อสู้กับความคิดเห็นที่แตกต่าง/ ปฏิเสธ/ ขัดขวาง ภายใต้บริบทที่มีความจำกัด รวมถึงการพยายามเสริมสร้างศักยภาพและความสามารถผ่านการเสริมสร้างพลังบุคคลและชุมชนด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการจัดการ

ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจแนวคิด วิธีการต่าง ๆ ของกลุ่มเครือข่ายสตรีบ้านช่องพิน พัทธกะทะเลสาบ ตำบลเกาะหมาก จังหวัดพัทลุง คณะผู้วิจัยจึงขอเริ่มต้นในการนำเสนอบริบทของชุมชน ตลอดจนวิวัฒนาการต่าง ๆ ตำบลเกาะหมาก ดังมีรายละเอียดที่จะกล่าวถึงในอันดับต่อไป

1. ประวัติความเป็นมาของตำบลเกาะหมาก

เกาะหมากเป็นเกาะที่ตั้งอยู่กลางทะเลสาบสงขลา ซึ่งอยู่ในพื้นที่ของอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง พื้นที่แห่งนี้เคยเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของมนุษย์หินมาก่อน จากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่า เคยมีการขุดค้นพบขวานหินโบราณกว่าร้อยชิ้น(ปัจจุบันบางส่วนอยู่ หมู่ที่ 3 บ้านแหลมกรวด) ซึ่งเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ของมนุษย์ยุคหิน และด้วยความเหมาะสมทางภูมิศาสตร์พื้นที่แห่งนี้ได้มีการพัฒนามาเป็นชุมชนเมือง (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 6 หรือ พ.ศ.501-600) ซึ่งมีชื่อว่าเมือง “เสิงจี้” เมืองนี้มีความเจริญรุ่งเรือง ในเรื่องการค้าขาย และเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางทะเล นอกจากนี้

ยังมีความเจริญในด้านพุทธศาสนาอีกด้วย เพราะได้มีการขุดค้นพบซากวัดโบราณประมาณ 13 แห่ง เช่น วัดเขาพระนอน วัดหนองปลักแรด เขาวัดอ่าวบ้านเก่า เขาเจดีย์วัดปลายแหลมเขาชัน วัดหลังโรงเรียนบ้านเกาะเสือ วัดอ่าวท้ายาง วัดปากน้ำปากบาง วัดปลายแหลมปากบาง วัดปลายแหลมหลา วัดบ่อหว่า วัดเกาะขาม เป็นต้น โดยเฉพาะวัดปลายแหลมเขาชัน เขาเจดีย์วัดเกาะขาม วัดอ่าวท้ายาง เป็นวัดที่อยู่ในการถือครองที่ดินของชาวบ้าน (ปัจจุบันตั้งอยู่ที่บ้านเกาะเสือ) และบางพื้นที่ไม่มีสภาพความเป็นวัดหลงเหลืออยู่ ทั้งหมดไม่ได้ขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากร (Paduka & Others. 2007 :12)

แต่เดิมตำบลเกาะหมาก ได้มีการเรียกขานกันในอดีตโดยทั่วไปว่า ตำบลเกาะโคบ เพราะตั้งอยู่ในบ้านเกาะโคบ มีศูนย์กลางอยู่ที่อ่าวท้ายาง เพราะมีความเหมาะสมกับการเป็นศูนย์กลางทางการคมนาคมทางน้ำ ซึ่งอยู่ในบริเวณของทะเลสาบตอนใน ต่อมาได้มีการเปลี่ยนชื่อตำบลเนื่องจากว่าผู้นำ เป็นคนบ้านเกาะหมาก จึงทำให้มีการเรียกขานกันว่า “ตำบลเกาะหมาก” และในปี พ.ศ.2549 ได้มีการขยายหมู่บ้านเพิ่มขึ้นเป็น 11 หมู่บ้าน (เดิมมีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 6 หมู่บ้าน คือ บ้านท่าวา บ้านช่องพิน บ้านแหลมกรวด บ้านเกาะโคบ บ้านปากบาง และบ้านเกาะหมาก) ปัจจุบันตำบลเกาะหมาก ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอปากพะยูน โดยมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 7,048 คน ชาย 3,441 คน หญิง 3,607 คน ดังปรากฏในตาราง 2

ตาราง 2 แสดงจำนวนครัวเรือนและประชากรในตำบลเกาะหมาก

หมู่ที่/หมู่บ้าน	จำนวน ครัวเรือน	ชาย	หญิง	รวม
หมู่ที่ 1 บ้านท่าวา	245	520	532	1,052
หมู่ที่ 2 บ้านช่องพิน	243	433	450	883
หมู่ที่ 3 บ้านแหลมกรวด	172	294	300	594
หมู่ที่ 4 บ้านเกาะโคบ	154	297	298	595
หมู่ที่ 5 บ้านปากบางนาคราช	164	339	343	682
หมู่ที่ 6 บ้านเกาะหมาก	173	248	264	512
หมู่ที่ 7 บ้านเขาชัน	84	121	102	223
หมู่ที่ 8 บ้านเกาะเสือ	166	320	349	669
หมู่ที่ 9 บ้านน้ำบ่อหมาก	103	189	191	380
หมู่ที่ 10 บ้านหัวหิน	180	290	328	618
หมู่ที่ 11 บ้านเกาะหมากเมืองใหม่	184	390	450	840
รวม	1,868	3,441	3,607	7,048

ที่มา : Khomak Subdistrict Administrative Organization, 2009

1) อาณาเขตและที่ตั้ง

เกาะหมากตั้งอยู่ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตอนกลาง ติดเขตพื้นที่อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ลักษณะพื้นที่เป็นเกาะที่ราบเชิงเขา ขนาดพื้นที่ 106 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ

66,250 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่น้ำ 66 ตารางกิโลเมตร และเป็นพื้นที่เกาะ 40 ตารางกิโลเมตร (Land Development Department, n.d.) มีตำแหน่งในทางภูมิศาสตร์ระหว่างละติจูดที่ 7 องศา 20 ฟลิปดา 20 ฟลิปดาเหนือ ถึง 7 องศา 30 ลิปดา 30 ฟลิปดาเหนือ และระหว่างลองจิจูดที่ 100 องศา 19 ลิปดา 19 ฟลิปดาตะวันออก ถึงลองจิจูดที่ 100 องศา 23 ลิปดา 23 ฟลิปดาตะวันออกโดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

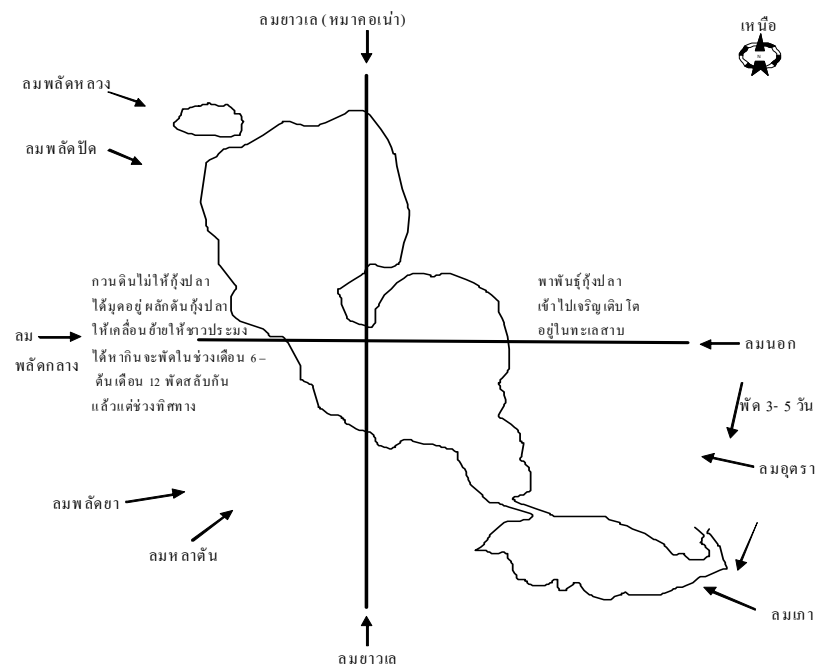
ทิศเหนือ	ติดต่อกับ ทะเลสาบสงขลา อำเภอกะระแสดสินธุ์ จังหวัดสงขลา
ทิศใต้	ติดต่อกับ ตำบลปากพะยูนและตำบลเกาะนางคำ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ ทะเลสาบสงขลา ตำบลเกาะนางคำ อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ทะเลสาบสงขลา ตำบลฝาละมี อำเภอปากพะยูน และตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว (ดังปรากฏในแผนภาพที่ 2)

2) ลักษณะภูมิอากาศ

เนื่องจากพื้นที่เกาะมีลักษณะภูมิประเทศเป็นเนินเตี้ย ๆ ที่เรียกกันโดยทั่วไปตามภาษาท้องถิ่นว่า “ควน” (หมายถึง เนินเขา หรือเขาเตี้ย ๆ) ขนานไปกับทะเลสาบสงขลา โดยพื้นที่ภายในบางส่วนมี “ควน” ล้อมป่าพรุ พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์เพื่อทำการเพาะปลูกทางการเกษตร เป็นที่อยู่อาศัย และมีการทำการประมงบริเวณโดยรอบเกาะ

พื้นที่ตั้งของตำบลเกาะหมากอยู่ในเขตแนวเส้นศูนย์สูตรเป็นพื้นที่ ที่ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุม ส่งผลให้มีลักษณะภูมิอากาศแบบร้อนชื้น และมีลมมรสุมที่พัดประจำอยู่ 2 ชนิด คือ 1) ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ หรือฤดูหนาว จะมีลมจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นลมแห้งจากประเทศจีน พัดปกคลุมประเทศไทย ทำให้ภาคต่าง ๆ ทางตอนบนของประเทศตั้งแต่ภาคกลางขึ้นไปมีอากาศหนาวเย็นและแห้งแล้งทั่วไป แต่ภาคใต้ตั้งแต่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ลงมาจนถึงจังหวัดพัทลุงกลับมีฝนตกชุก เพราะลมมรสุมนี้พัดผ่านอ่าวไทย จึงพาเอาไอน้ำไปตกเป็นฝนทั่วไป อากาศจึงไม่หนาวเย็นดังเช่นภาคอื่น ๆ ที่อยู่ทางตอนบนของประเทศไทย แต่อาจมีอากาศเย็นเป็นครั้งคราว และ 2) ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นลมมรสุมที่พัดผ่านมาจากมหาสมุทรอินเดีย จึงพาเอาไอน้ำและความชุ่มชื้นมาสู่ประเทศไทย แต่เนื่องจากเทือกเขาตะนาวศรีซึ่งอยู่ทางด้านตะวันตกได้กั้นกระแสลมไว้ จึงทำให้ภาคใต้ฝั่งตะวันออก และจังหวัดพัทลุงมีฝนตกน้อยกว่าภาคใต้ฝั่งตะวันตกที่เป็นด้านรับลม ดังปรากฏในแผนภาพ 1

จากอิทธิพลของกระแสลมดังกล่าว จึงทำให้ตำบลเกาะหมาก (แผนภาพ 2) เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทางทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะนิเวศ 3 น้ำ ซึ่งจะมีพันธุ์ปลาต่าง ๆ ที่ถูกกระแสลมได้พัดพามาสู่ชุมชน ซึ่งได้ส่งผลให้วิถีชีวิตของชุมชนมีความเป็นอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ วิถีชีวิตของชาวตำบลเกาะหมาก จึงมีลักษณะที่พึ่งพิงและผูกพันกับธรรมชาติเป็นอย่างมาก อันทำให้ชาวบ้านรู้จักเรียนรู้และสังเกตความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัว เพื่อนำมาเป็นเหตุผลหลักสำคัญในการตัดสินใจ เพื่อวางแผนในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนมาตั้งแต่ในอดีต จนกลายเป็นความเชื่อที่ได้มีการสืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน โดยจะกล่าวถึงในอันดับต่อไป

แผนภาพ 1 ระบบทิศทางลมท้องถิ่น

ที่มา : Kreangkajon and Others, 2006 อ้างถึงใน Paduka & Others, 2007: 8

3) ทรัพยากรธรรมชาติ

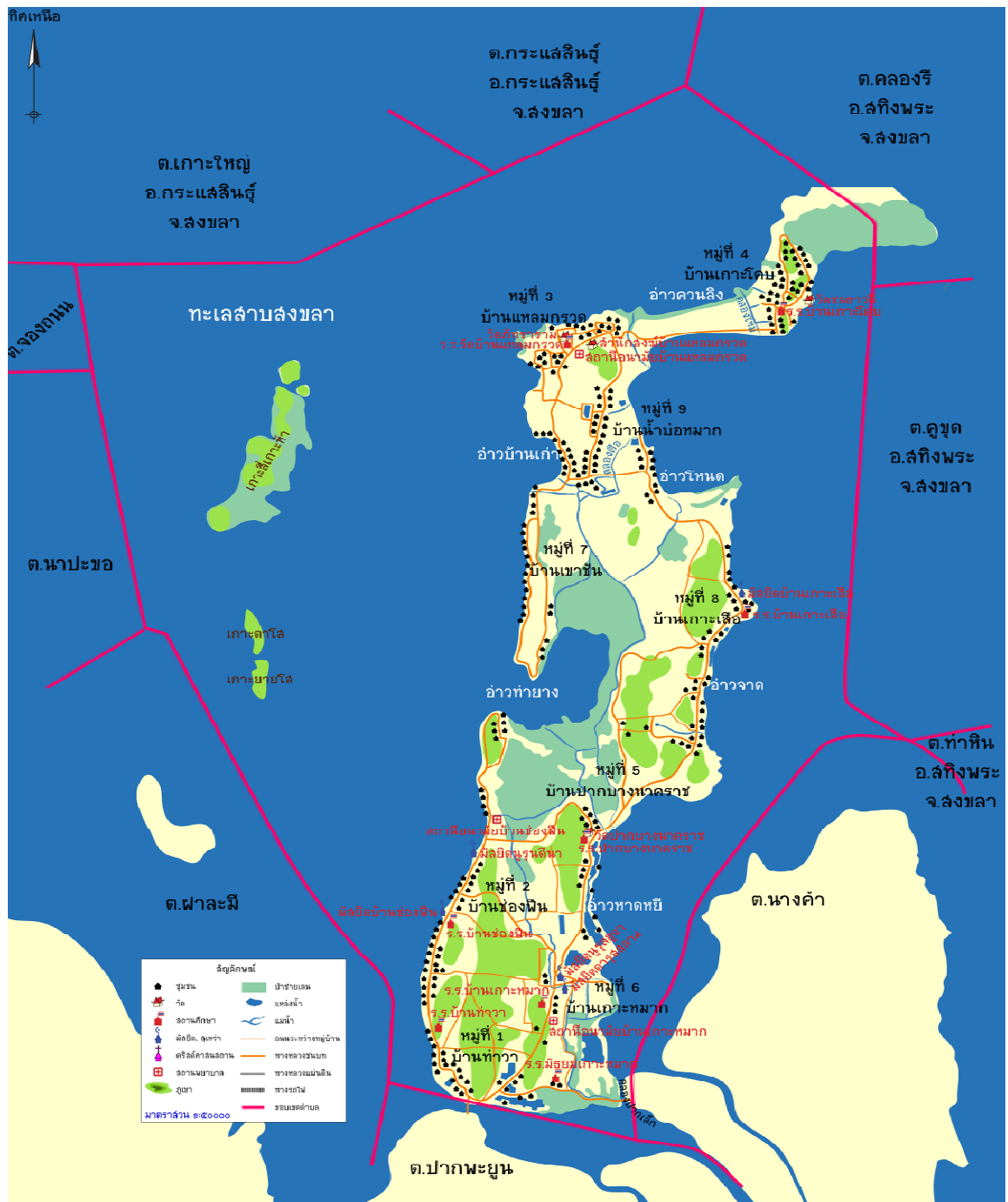
ตำบลเกาะหมาก มีป่าบก ป่าชายเลน มีพืชพันธุ์ไม้ที่หลากหลาย เช่น ไม้สัก ชมวง นนท ทาง
หน ฝาด โกงกาง กำขำ จิก กาเหาะ พลอง กะพ้อ มะขาม มะเตือ มะปริง เสม็ดแดง เสม็ดขาว ต่าเสา
ลำพู และอีกมากมาย

สัตว์น้ำในทะเลที่ชาวเกาะหมากทำมาหากิน ได้แก่ กุ้งก้ามกราม กุ้งกุลาดำ กุ้งหัวแข็ง กุ้งหัวมัน ปลาจิ้มฟันจระเข้ ปลากระบอก ปลานูตริ ปลาหัวโหม่ง ปลามิหลัน ปลาชะโด ปลาช่อน ปลากระพง ปลาค็อง ปลาอีเก้ง ฯลฯ

นกกางแอนด์ที่ให้ผลผลิตเป็นรังนก รังนกเกาะหมากเป็นรังนกที่มีคุณภาพดีที่สุดแห่งหนึ่งในโลก เพราะเป็นรังนกทำรังในถ้ำโดยธรรมชาติกลางทะเลสาบ เนื่องด้วยอุณหภูมิที่เหมาะสมตลอดปี จึงทำให้รังนกที่มีรูปทรงที่สวยงามและให้เส้นใยที่เหนียวนุ่ม ไม่แตกหัก หรือขาดง่ายเพราะเป็นรังนกที่อยู่ในเขตนํ้ากร่อย นอกจากนี้ยังมีกรวดทรายล้าง ซึ่งเป็นกรวดทรายที่มีความสวยงามที่สุดในประเทศไทย

4) ความเชื่อของชุมชนเกาะหมาก

ความเชื่อเป็นสิ่งสำคัญที่มีอิทธิพลต่อคนในสังคม ทั้งนี้เพราะเมื่อคนในสังคมมีความเชื่อในเรื่องใด ๆ ย่อมมีพฤติกรรมที่แสดงออกด้วยประเพณีและพิธีกรรมที่สอดคล้องต่อความเชื่อนั้น ๆ ทั้งนี้ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพประมงส่วนใหญ่ล้วนเป็นความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรือ และอุปกรณ์ในเรือ ฤกษ์ยามเมื่อต้องใช้เรือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงความเชื่อในปรากฏการณ์ธรรมชาติ ความเชื่อเหล่านี้ล้วนมีมูลเหตุมาจากการไม่รู้ จึงทำให้เกิดความกลัว และพยายามแสวงหาคำตอบของความไม่รู้ จนเกิดเป็นความเชื่อที่มีผู้ยอมรับ

แผนภาพ 2 แสดงขอบเขตพื้นที่ของตำบลเกาะหมาก

ที่มา: Petroleum Authority of Thailand Public Company Limited. 2011: 6

และยึดถือปฏิบัติตามกันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง โดยเชื่อว่าสิ่งนั้นสามารถให้คุณให้โทษได้ จึงทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมต่อสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นตามความเชื่อที่ยึดถือ ถ้าสังเกตให้ดีจะเห็นว่าบางอย่างเป็นกลวิธีที่แยบยลที่มีเจตนาแอบแฝง เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์และการดำเนินวิถีชีวิต (Piecharoen,

1995: 110-116) อาทิ ความเชื่อเกี่ยวกับการเลือกไม้ที่นำมาทำเรือ ต้องเป็นไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ตะเคียน พะยอม ขวดดำ ไข่เขียว บากดำ เนื่องจากมีความเชื่อว่าไม้เนื้อแข็งส่วนใหญ่จะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ ด้วยเหตุนี้ จึงต้องมีการบอกกล่าวขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก่อนที่จะตัดโค่นเอามาทำเรือ ซึ่งในการเลือกตัดไม้เพื่อนำมาทำเรือของชาวประมงในตำบลเกาะหมาก ยังมีความเชื่ออีกว่า ต้องเลือกไม้ (ต้นไม้) ที่ไม่อยู่โดดเดี่ยว เพราะมีความเชื่อว่าไม้ที่อยู่โดดเดียวนั้นจะมีผีไม้แรง ซึ่งไม่เป็นมงคลในการนำมาทำเรือ และวิธีการเลือกไม้ในป่ามาทำเรือ ต้องไม่ตัดต้นไม้ที่มีแอ่งน้ำอยู่บริเวณโคนต้น เพราะเชื่อว่าเป็นไม้ที่ผี และมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หวงห้าม

จากความเชื่อที่กล่าวมา เห็นได้ว่า เป็นความเชื่อที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ (การเลือกไม้มาทำเรือ) อันส่งผลต่อทรัพยากรน้ำในที่สุด ด้วยเหตุนี้ วิถีชีวิตของชาวตำบลเกาะหมาก จึงมีลักษณะแบบพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ โดยมีการเรียนรู้วิถีธรรมชาติ เพื่อนำมาปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้มีความเหมาะสมและสอดคล้อง สำหรับวิธีการเรียนรู้วิถีธรรมชาติก็คือ การสังเกตความเปลี่ยนแปลงของสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติ เพื่อเป็นการเตรียมตัวเพื่อเฝ้าระวังและเตรียมความพร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ/ พิบัติภัยทางธรรมชาติ เช่น การสังเกตหนองไม้ที่ขึ้นสูง หรือการสังเกตหอยโข่งไปไข่ในที่สูง แสดงว่าปีนั้นจะมีน้ำมาก/ น้ำหลาก ชาวบ้านก็จะเริ่มมีการเตรียมข้าวสาร เตรียมฟืน เพื่อรับมือกับปัญหาน้ำฝนหลาก อีกทั้งเวลาที่ชาวบ้านเจ็บไข้ได้ป่วย ก็ใช้วิธีการรักษาโดยแพทย์แผนไทย และใช้สมุนไพรในการดูแลรักษา นอกจากนี้ชาวตำบลเกาะหมาก ยังได้มีความเชื่อเกี่ยวกับการเฝ้าระวังภัยจากธรรมชาติ โดยการสังเกตจากปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้น เช่น 1) ถ้าท้องฟ้าเป็นสีเหลืองอมดำ เชื่อว่าลมพายุกำลังจะมา 2) ถ้าท้องฟ้ามีสีแดงเป็นลำบิดเกลียวขึ้นสูงเหมือนลมวงช้าง เชื่อว่าจะมีพายุร้ายแรงเกิดขึ้นและมีคลื่นแรงมาก อย่าออกเรือโดยเด็ดขาด 3) ถ้าผดขึ้นจากพื้นดินมาก เชื่อว่าฝนจะตกหนัก 4) ถ้าได้ยินเสียงฟ้าร้อง เมฆสีดำปกคลุมมากเชื่อว่า ไม่นานฝนจะตก 5) ถ้าเห็นเมฆสีดำอยู่ใกล้ ๆ มีลักษณะเป็นริ้ว ๆ ห้อยลงมาเป็นสาย เมื่อกระทบกับแสงแดด แสดงว่าตำแหน่งที่เห็นนั้นฝนได้ตกลงแล้ว 6) ถ้าน้ำไหลแรง หมุนวน เชื่อว่าจะเกิดพายุ และ 7) หิ่งห้อยขึ้นจากดินมาก เชื่อว่าจะเกิดพายุใหญ่

2. การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ 3 น้ำ

นอกจากทะเลสาบสงขลาจะเป็นแหล่งชุมทรัพย์ที่สร้างรายได้ให้กับชาวประมงในพื้นที่ตำบลเกาะหมากแล้ว ด้วยความหลากหลายของระบบนิเวศในลุ่มน้ำทะเลสาบ จึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่อาศัยในลุ่มน้ำแห่งนี้ ที่เรียกว่า วัฒนธรรมควน (เขา) ป่า นา เล ซึ่งมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยมีการแลกเปลี่ยนผลิตภัณฑ์และสินค้าที่แต่ละชุมชนผลิตได้บนฐานทรัพยากรที่แตกต่างกัน เช่น ของป่า และสมุนไพรจากชุมชนที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ต้นน้ำ ข้าวและตาลโตนดจากพื้นที่ราบ รวมถึง กุ้ง ปลา จากชุมชนรอบทะเลสาบ ด้วยความหลากหลายและความสมบูรณ์บวกกับวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ของชุมชน ได้ทำให้เกิดประเพณีต่าง ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบ เช่น ประเพณีทำบุญเดือนสิบ งานชักพระทำบุญวันว่าง (บุญไหว้บรรพบุรุษเดือนห้า) งานบุญมัสยิด การแข่งเรือ และยังได้เกิดวัฒนธรรมที่งดงามที่มีเอกลักษณ์ มีชื่อเสียง ได้แก่ มโนราห์ หนังตะลุง และเพลงบอก อีกทั้งยังทำให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ภูมิปัญญาด้านการผลิตเครื่องมือประมง การแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำและผลิตภัณฑ์

ตาลโตนด ภูมิปัญญาการขอมมือ (ลงแขก) ทำไร่ทำนา ภูมิปัญญาในการปลูกสร้างบ้านเรือนให้เหมาะสมกับสภาพดินฟ้าอากาศ (Panthurat, 2008: 7)

จากการสัมภาษณ์ คุณครูผู้สอนวิชาสังคมและประวัติศาสตร์ของโรงเรียนบ้านแหลมกรวด ตำบลเกาะหมาก (นายสมพร สุวรรณเรืองศรี) กล่าวว่า

“...เมื่อประมาณช่วงก่อนปี พ.ศ.2500 ตำบลเกาะหมาก ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ในทรัพยากร มีนาข้าว มีสวน มีสัตว์น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลา อุดมสมบูรณ์ตามระบบธรรมชาติ มีป่าดิบ “ป่าแก” ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่ามากมาย อาทิเช่น เสือ ลิง ค่าง ควายป่า วัวกระทิง จระเข้ โดยวิธีที่ใช้ในการเดินทางมายังตำบลเกาะหมาก ต้องใช้วิธีการเดินทางด้วยเรือเพียงอย่างเดียว ซึ่งต้องขึ้นเรือมาจากหัวเขาแดงและมาลงที่เกาะนางคำเหนือ จากนั้นจึงข้ามสะพานไม้จากเกาะนางคำเพื่อเข้ามาสู่เกาะหมาก...”

ความสมบูรณ์ของทะเลสาบยังคงมีอยู่ จนกระทั่งหลังจากปีพ.ศ.2498 มีการปิดปากกระวะ เป็นการสร้างเขื่อนและฝายกันคลอง 5 แห่ง ได้แก่ คลองแพรกเมือง คลองแตง คลองรับแพรก คลองปากแตระ และคลองระวะ เพื่อกันน้ำจืดไว้สำหรับเกษตรกรได้ทำนา ซึ่งถือได้ว่าเป็นช่วงสัตว์น้ำลดลง โดยชาวชุมชนเชื่อว่าการสร้างเขื่อนและฝายกันคลองทั้ง 5 แห่งได้ทำให้เกิดการปิดกั้นระบบการไหลเวียนของทะเลสาบ 3 น้ำ ซึ่งปิดช่องทางน้ำที่เชื่อมต่อระหว่างทะเลสาบสงขลา กับอ่าวไทย อันเป็นการตัดเส้นทางของสัตว์น้ำวัยอ่อน เช่น กุ้งหัวมัน กุ้งหัวแข็ง ลูกกุ้ง และลูกปลาอื่นๆ ที่มาพร้อมกับน้ำเค็ม ทำให้ไม่มีโอกาสเข้าไปเจริญเติบโตในทะเลสาบสงขลา ตั้งแต่ตอนบน ตอนกลาง และตอนล่าง ส่งผลให้กุ้งและปลาหลายชนิด จึงเริ่มสูญพันธุ์ แต่ช่วงเวลาของความเปลี่ยนแปลงนี้ยังเห็นไม่ชัดเจนนัก เพราะกุ้งก็ยังมิให้จับอยู่ นอกจากนี้ การปิดปากกระวะ ยังถือได้ว่าเป็นสาเหตุหนึ่งที่มีผลต่อความตื่นขึ้นของทะเลสาบ เพราะคลองทั้ง 5 แห่ง นอกจากจะทำหน้าที่กั้นน้ำเค็มและความอุดมสมบูรณ์จากอ่าวไทยมาสู่ทะเลสาบแล้ว ยังเป็นเส้นทางไหลของน้ำฝน ดินตะกอน และวัชพืชออกสู่ทะเลอ่าวไทย เพราะน้ำเค็มจะช่วยย่อยสลายวัชพืชได้ดี แม้ว่าจะมีวัชพืชหลงเหลืออยู่บ้าง แต่ก็จะถูกทำลายเมื่อน้ำเค็มรุกไล่เข้ามาตามฤดูกาล แต่เมื่อปิดทางเข้า-ออก ของน้ำ วัชพืชจึงถูกสะสมเป็นตะกอนตกลงในก้นทะเลสาบ ซึ่งได้ทำให้เกิดความตื่นขึ้นอย่างต่อเนื่อง (Paduka & Pengnu, 2007: 19)

และนับตั้งแต่ที่มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ในปีพ.ศ.2504 เป็นต้นมา ประเทศไทยจึงมีการเร่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ถนนหนทาง และสาธารณูปโภคต่าง ๆ มากมาย ชุมชนรอบทะเลสาบก็ได้รับอานิสงส์จากนโยบายนี้ เป็นผลให้เกิดถนนเชื่อมหมู่บ้านหลายหมู่บ้าน และการพัฒนาไปสู่สังคมเมืองมากขึ้น จึงทำให้จำนวนประชากรและโรงงานอุตสาหกรรมรอบทะเลสาบมีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้น และได้ส่งผลให้เกิดการปล่อยน้ำเสียจากชุมชน และโรงงานอุตสาหกรรมลงสู่ทะเลสาบมากขึ้นเช่นกัน โรงงานอุตสาหกรรมรอบทะเลสาบสงขลาจึงถือได้ว่าเป็นสาเหตุหนึ่งของแหล่งน้ำเสียที่ปล่อยลงทะเลสาบสงขลา ซึ่งจากการสำรวจจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในปีพ.ศ.2545 ของสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา พบว่า โรงงานอุตสาหกรรมรอบทะเลสาบสงขลา มีจำนวนมากถึง 61 โรงงาน โรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลาส่วนใหญ่ ตั้งอยู่บริเวณลุ่มน้ำย่อยคลองอู่ตะเภา ตั้งแต่ต้นแม่น้ำจนถึงปากทะเลสาบ

ทั้งนี้สาเหตุความเสื่อมโทรมของทะเลสาบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ก็คือ การตัดไม้บริเวณพื้นที่ต้นน้ำ เพื่อแปรสภาพเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ส่งผลให้เวลาที่เกิดฝนตกหนักจึงเกิดการพังทลาย

ของดินและชะล้างเอาสารเคมีจากการเกษตรไหลลงมาลงสู่ทะเลสาบ ตะกอนเหล่านี้จึงได้สะสมในทะเลสาบและทำให้ทะเลสาบตื้นเขิน นอกจากนี้สารเคมีที่ปะปนมากับตะกอนเหล่านี้ มีผลทำให้สัตว์น้ำในทะเลสาบไม่เจริญเติบโตและเริ่มสูญพันธุ์ และในปีพ.ศ.2527 ได้มีการสร้างสะพานติณสูลานนท์ทำให้เส้นทางการเข้ามาใช้ประโยชน์บริเวณรอบ ๆ ทะเลสาบของคนภายนอกมีความสะดวกมากขึ้น อันทำให้ธุรกิจการท่องเที่ยว อาทิเช่น โฮมสเตย์ รีสอร์ท ร้านอาหาร ฯลฯ บริเวณรอบ ๆ ทะเลสาบได้เกิดการขยายตัวในหลายพื้นที่ และผลที่ตามมาก็คือ การถมดินเข้าไปในทะเล เพื่อสร้างร้านอาหารและบ้านเรือนของชุมชน ได้ทำให้พื้นที่ของทะเลสาบหดแคบขึ้นเรื่อย ๆ

กระทั่งปีพ.ศ.2528 การก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกเกิดขึ้น มีการขุดร่องทะเล เป็นผลให้เกิดปรากฏการณ์แปลกใหม่แก่ชาวประมงตำบลเกาะหมาก กล่าวคือ มีสัตว์น้ำที่ไม่คุ้นเคยเข้ามาในทะเลสาบตอนกลาง ได้แก่ กุ้งหางแดง ปลาหมึก และปูม้า ซึ่งเป็นสัตว์น้ำเค็ม ช่วงนั้นชาวบ้านหากุ้งหางแดงได้มากถึง 100 กิโลกรัมต่อวัน ซึ่งได้ทำให้ชาวบ้านช่องพิน ตำบลเกาะหมาก ต่างพากันดีใจที่สามารถจับกุ้งหางแดงได้มาก แต่ปรากฏการณ์สัตว์น้ำนอกถิ่นมาเยือนก็หมดลงในเวลาเพียงแค่ 2 เดือนเท่านั้น และยังได้เกิดปรากฏการณ์ใหม่ที่ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านช่องพิน กล่าวคือ ไม่ใช่แต่สัตว์น้ำเค็มนอกถิ่น (กุ้งหางแดง) เท่านั้นที่หายไป แต่กุ้งหัวมัน และปลาประจำถิ่นของชุมชนบ้านช่องพิน ก็เริ่มน้อยลงตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ยิ่งช่วงที่ทำเรือน้ำลึกสงขลาเปิดดำเนินการในปี พ.ศ.2531 และมีการกั้นเขื่อนบริเวณปากทะเลสาบซึ่งเป็นโครงการต่อเนื่องจากท่าเรือน้ำลึกสงขลา โดยการนำหินถมทะเลเป็นความยาว 450 เมตร ด้านทิศเหนือของท่าเรือน้ำลึกสงขลา ในปี พ.ศ. 2546 ทำให้กุ้ง ปลาตัวเล็กตัวน้อยเข้ามาไม่ถึงทะเลสาบตอนกลาง เพราะกระแสน้ำทะเลเปลี่ยนทิศทาง และน้ำจืดจากทะเลสาบไม่สามารถระบายออกสู่อ่าวไทยได้เหมือนเดิม เนื่องจากเขื่อนกั้นคลื่นที่สร้างขวางกระแสน้ำ ได้ทำให้ความสมบูรณ์ของกุ้งและปลา ลดลงไปจากอดีตที่ผ่านมาโดยสิ้นเชิง

จากที่กล่าวจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ 3 น้ำของทะเลสาบสงขลา ส่วนใหญ่จะมาจากการพัฒนาเพื่อการตอบสนองความต้องการเฉพาะอย่าง หรือเฉพาะด้านของมนุษย์ จนลืมนึกถึงอีกด้านที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนที่อยู่รอบ ๆ ทะเลสาบ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังปรากฏในตาราง 3

จากผลกระทบจากการพัฒนาดังกล่าว ได้ทำให้ระบบนิเวศ 3 น้ำ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไป และทำให้วิถีชีวิตของชาวประมง/ ชุมชนรอบทะเลสาบได้รับผลกระทบ จึงทำให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มคนที่มีความตระหนักถึงปัญหาทะเลสาบร่วมกัน มารวมตัวกัน จัดตั้งกลุ่ม/เครือข่าย เพื่อมาร่วมมือกันในการดูแลทะเลสาบ อันมีความหวังที่จะให้ท้องทะเลกลับมาเป็นนิเวศ 3 น้ำอีกครั้ง อย่างเช่น กลุ่มเครือข่ายสตรีบ้านช่องพิน พัทธกะทะเลสาบ ตำบลเกาะหมาก จังหวัดพัทลุง ดังที่จะกล่าวถึงในอันดับต่อไป

3. กลุ่มเครือข่ายสตรีบ้านช่องพินพัทธกะทะเลสาบ ตำบลเกาะหมาก จังหวัดพัทลุง

“กลุ่มเครือข่ายสตรีบ้านช่องพิน พัทธกะทะเลสาบ” ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 2 ของพื้นที่ตำบลเกาะหมาก ซึ่งเป็นชุมชนเล็ก ๆ ชุมชนหนึ่ง ที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับท้องทะเลสาบสงขลาอย่างยาวนาน เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่ติดกับทะเลสาบสงขลา อีกทั้งอาชีพหลักของคนในชุมชนบ้านช่องพิน คือ

ตาราง 3 แสดงประโยชน์และผลกระทบจากการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของกลุ่มคนเฉพาะด้าน

ช่วง ปี พ.ศ.	พัฒนา	ผลประโยชน์	ผลกระทบ
พ.ศ. 2498	ปิดป่ากระวะ: การสร้างเขื่อน และฝายกั้นคลอง 5 แห่ง ได้แก่ คลองแพรกเมือง คลองแตน คลองรับแพรก คลองปากแตระ และคลองระวะ	ชานา: เพื่อกันน้ำจืดไว้สำหรับเกษตรกรได้ทำนา (หัวไร่กับระโนด)	ชาวประมง: 1) ปิดกั้นระบบการไหลเวียนของทะเลสาบ 3 น้ำ ปิดช่องทางน้ำที่เชื่อมต่อระหว่างทะเลสาบ สงขลา กับอ่าวไทย เป็นการตัดเส้นทางของสัตว์น้ำวัยอ่อน ปลาหลายชนิดจึงเริ่มสูญพันธุ์ 2) ปิดเส้นทางให้น้ำฝน ดินตะกอน และวัชพืชออกสู่ทะเลอ่าวไทย วัชพืชจึงถูกสะสมเป็นตะกอนในก้นทะเลสาบทำให้เกิดความตื้นเขิน
พ.ศ.2504	แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 เป็นต้นมา	ได้มีการเร่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ถนนหนทาง และสาธารณูปโภคต่าง ๆ ให้เกิดถนนเชื่อมหมู่บ้านหลายหมู่บ้าน และการพัฒนาไปสู่สังคมเมืองมากขึ้น	1) จำนวนประชากรรอบทะเลสาบ ขยายตัวมากขึ้น มีการปล่อยน้ำเสียทั้งจากชุมชน และโรงงานอุตสาหกรรมลงสู่ทะเลสาบ 2) บุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำเพื่อแปรสภาพเป็นพื้นที่เกษตรกรรม เมื่อฝนตกหนักจึงเกิดการพังทลายของดินและชะล้างเอาสารเคมีจากการเกษตรไหลลงมาพร้อมกัน และลงสู่ทะเลสาบ
พ.ศ.2527	สะพานดินสุลาลัย	การท่องเที่ยวขยายตัวเพิ่มมากขึ้น	ทำให้เส้นทางการเข้ามาใช้ประโยชน์บริเวณรอบ ๆ ทะเลสาบของคนภายนอกมากขึ้น ทำให้มีการถมทะเลสาบ เพื่อทำรีสอร์ท หรือ โฮมสเตย์

ตาราง 3 (ต่อ)

ช่วง ปี พ.ศ.	พัฒนา	ผลประโยชน์	ผลกระทบ
พ.ศ.2528	การก่อสร้างท่าเรือน้ำลึก	ตอบสนองทางเศรษฐกิจการค้า	สัตว์น้ำเค็มเริ่มหายไป (บ้านช่องพิน) กุ้งหัวมัน ปลาประจำถิ่นก็เริ่มน้อยลง
พ.ศ.2531 - พ.ศ.2546	ท่าเรือน้ำลึกสงขลาเปิดดำเนินการ (การกั้นเขื่อนบริเวณปากทะเลสาบซึ่งเป็น โครงการต่อเนื่องจากท่าเรือน้ำลึกสงขลา โดยการนำหินถมทะเลเป็นความยาว 450 เมตร ด้านทิศเหนือของท่าเรือน้ำลึก สงขลา)	ตอบสนองทางเศรษฐกิจการค้า	กระแสน้ำทะเลเปลี่ยนทิศทาง และน้ำจืดจาก ทะเลสาบไม่สามารถระบายสู่อ่าวไทยได้เหมือนเดิม ทำให้กุ้ง ปลาตัวเล็กตัวน้อยเข้ามาไม่ถึงทะเลสาบ ตอนกลาง

ที่มา: Chaiumporn, et.al., 2011.

อาชีพประมง ที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ซึ่งถือได้ว่าเป็นอาชีพที่สร้างรายได้หลัก ให้แก่คนในชุมชนแห่งนี้ ด้วยเหตุนี้วิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านช่องพินส่วนใหญ่จะพึ่งพาอาศัยและมีความผูกพันกับทะเลสาบเป็นอย่างมาก โดยอาจกล่าวได้ว่า ท้องทะเล (ทะเลสาบสงขลา) คือ ลมหายใจคนชุมชนบ้านช่องพิน

1) บริบทชุมชนบ้านช่องพิน

ชุมชนบ้านช่องพิน ตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ 2 ของตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง มีจำนวนประชากรที่อาศัย 186 ครัวเรือน จำนวน 945 คน ชาย 457 คน หญิง 488 คน โดยนับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 70.00 และนับถือศาสนาพุทธร้อยละ 30.00 (Khomak Subdistrict Administrative Organization, 2009) ถึงแม้ว่าคนส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านช่องพินจะนับถือศาสนาอิสลาม แต่คนทั้งสองศาสนาก้อยู่ด้วยกันอย่างสันติสุข ไม่มีการแบ่งแยกศาสนา เห็นได้จากเมื่อถึงงานบุญ ก็จะมีการนำขนมไปแจกเพื่อนบ้าน

ชุมชนบ้านช่องพิน (แผนภาพ 3) มีพื้นที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ของตำบลเกาะหมาก ซึ่งเป็นเกาะที่โอบล้อมไปด้วยพื้นน้ำทะเลสาบสงขลาตอนใน และมีลักษณะภูมิประเทศเป็นแบบเนินเตี้ย ๆ ที่เรียกกันในภาษาถิ่นว่า “ควน” ซึ่งชุมชนบ้านช่องพิน ตั้งอยู่ในตำบลเกาะหมาก (มีทั้งหมด 11 หมู่บ้าน) โดยมีระยะทางห่างจากอำเภอปากพะยูนประมาณ 5 กิโลเมตร อาณาเขตพื้นที่ติดต่อ ดังนี้ (อาร์อน ปะดุกา และคณะ, 2550: 19)

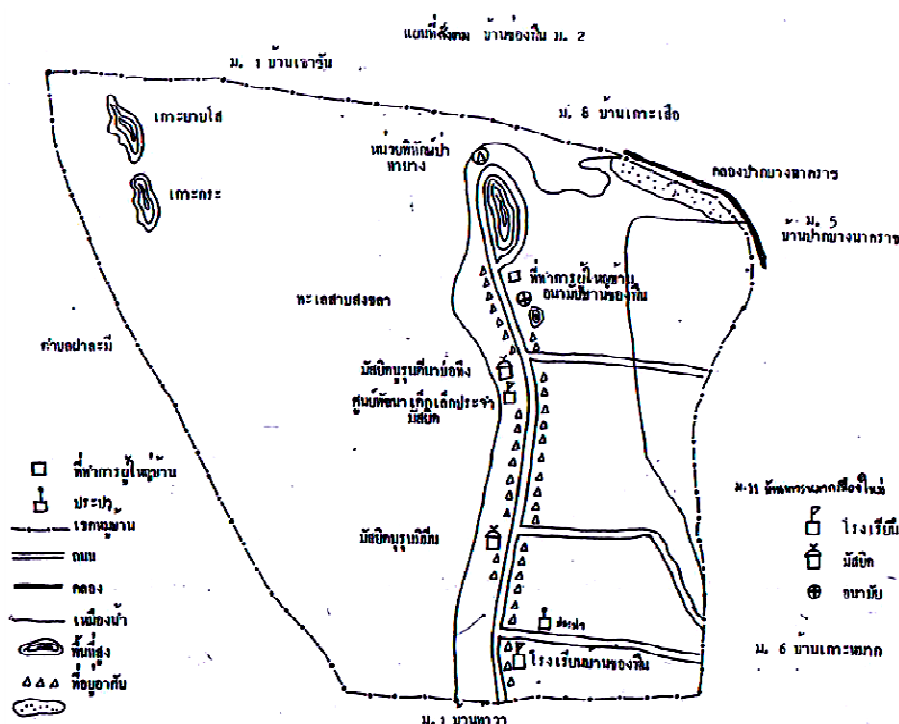
ทิศเหนือ	ติดต่อ	หมู่ที่ 7 บ้านเขาชัน
ทิศใต้	ติดต่อ	หมู่ที่ 1 บ้านท่าวา
ทิศตะวันออก	ติดต่อ	หมู่ที่ 5 บ้านปากบางนาคราช และหมู่ที่ 6 บ้านเกาะหมาก
ทิศตะวันตก	ติดต่อ	ทะเลหลวง (ภาษาชาวบ้านเรียกว่าทะเลสาบสงขลาตอนใน)

ใน) ดังปรากฏในแผนภาพ 3

2) วิถีชีวิตของชุมชนบ้านช่องพิน

ความสัมพันธ์ของคนชุมชนบ้านช่องพิน มีลักษณะการเป็นอยู่แบบพึ่งพาอาศัยเอื้อเฟื้อแบ่งปันซึ่งกันและกัน เช่น หากผู้ใดไม่มีเครื่องมือประมงก็สามารถยืมยืมจากเพื่อนบ้านได้ หรือหากบ้านไหนมีงานบุญ งานแต่ง เพื่อนบ้านก็จะร่วมแรงร่วมใจกันมาช่วยงาน

คนในชุมชนบ้านช่องพิน ในอดีตใช้ชีวิตโดยการหากุ้ง หาปลา ซึ่งกุ้งที่ได้มาและย่างแล้วจะนำไปแลกข้าวที่อำเภอระโนด และแลกหัวมันหลากับชาวบ้านลำปำ (ปัจจุบันอยู่ในตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง) จึงเรียกว่า “กุ้งหัวมัน” ปลาที่ได้จากการทำประมง เช่น ปลาเสียบ ปลาตุ้ม ปลาโคบมัน ปลาเสียบ นอกจากนั้นคนในชุมชนยังมีอาชีพอีกอาชีพหนึ่งคือการเผาปูนโดยไปนำหินมาจากเกาะตะ (เกาะกระในปัจจุบัน) และ เกาะสี่-เกาะห้า โดยต้องใช้ชะแลงไปจดจนหินแตกแล้วนำมาเผา เตาเผาปูน มี 2 ลักษณะ คือ เตาพังลา เตาได้ประมาณ 4,000 กิโลกรัม และเตาปากเบี้ย ทำให้ปูนสุกเร็ว เตาได้ประมาณ 3,000 กิโลกรัม เป็นปูนขาวที่ใช้ทำบ้านและกินหมาก โดยได้นำไปขายให้กับเจ้าแก้วฉวน ที่เมืองสงขลา ระยะเวลาในการเผาปูนใช้เวลา 3 วัน 2 คืน โดยสังเกตจากสีของควันจะเป็นสีขาว จึงจะรู้ว่าปูนนั้นสุก นายอิต มัธยม อายุ 82 ปี (อ้างถึงใน Paduka & Others, 2007: 19-20) ได้

แผนภาพ 3 แสดงอาณาเขต และพื้นที่ติดต่อของหมู่บ้านช่องฟืน

ที่มา : Chaiumporn, et al., 2011

เล่าให้ฟังถึงวิธีการเผาปูนต่อว่า วัสดุที่ใช้ในการขนปูนจะเป็นกระดองเต่าไข่ (เต่าขาว) มีขนาดประมาณ 1 ตารางเมตร ซึ่งได้มาจากหาดไข่เต่า เพื่อใช้ในการขนปูนไปขายที่เมืองสงขลา โดยการซึ่งเป็นกิโลกรัม ละ 30 สตางค์ หนึ่งเต่าจะได้จำนวน 3,000 กิโลกรัม การขนส่งจะใช้เรือใบและเรือแจวใช้ระยะเวลา 15 วัน ซึ่งได้มีการหยุดทำเตาปูนไปแล้วเมื่อประมาณ พ.ศ.2500 อาชีพเผาปูนได้หยุดลงเพราะพื้นเริ่มหายาก และปูนจากที่อื่นมาขายในตลาด สำหรับอาชีพปัจจุบันของคนในหมู่บ้าน คือ การทำประมง ทำสวนยาง รับจ้าง เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย ทำงานโรงงาน โดยมีรูปแบบในการดำเนินชีวิตของชุมชนบ้านช่องฟืนส่วนใหญ่ ตั้งแต่เช้าจรดเย็น ดังปรากฏในตาราง 4

ตาราง 4 แสดงกิจวัตรประจำวันในรอบ 1 วันของชาวประมงในชุมชนบ้านช่องฟืน

กิจวัตรประจำวัน	ช่วงเวลาประมาณ
ตื่นนอน	3.00 น.
ทำกิจวัตรประจำวัน/กินข้าว	3.00 น. – 6.00 น. / 12.00 น. / 17.00 น.
ออกทะเลเพื่อทำการจับปลา	6.00 น. – 10.00 น.
คัดแยกพันธุ์ปลาและกุ้ง เพื่อนำไปขาย	10.00 น. – 11.00 น.
ซ่อมแซมอุปกรณ์ในการทำการประมง	11.00 น. – 13.00 น.
พักผ่อนตามอัธยาศัย	ช่วงเวลาที่เหลือจากการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในรอบวัน
เข้านอน	20.00 น.

ที่มา: ดัดแปลงมาจาก Paduka, & Pengnu, 2007: 40

ทั้งนี้ การทำมาหากินในทะเลของคนในบ้านช่องฟีนนั้น ไม่ได้ทำประมงกันตลอดทั้งปี แต่จะทำการ 2 ช่วง คือ ช่วงเดือน 4 - 6 (มีนาคม - พฤษภาคม) และเดือน 11 - 12 (กันยายน - ตุลาคม) และในช่วงที่เหลือจะประกอบอาชีพอื่น เช่น ทำไร่ ทำนา ช่วงเดือน 3 - 4 (กุมภาพันธ์ - มีนาคม) ซึ่งการทำไร่และการปลูกข้าว(ทั้งข้าวเหนียวและข้าวเจ้า) เพื่อไว้กินในครอบครัว ซึ่งลักษณะของการทำนาของชุมชนนี้ จะเป็นลักษณะการทำนาแบบ ซอมือ กล่าวคือ จะมีการผลัดเปลี่ยนกันมาช่วยทำไร่ทำนา โดยมีเจ้าของไร่นามีหน้าที่ในการจัดหาอาหารเลี้ยงเพื่อนบ้านที่มาช่วยทำนา ทำไร่ (คู่ขอ) และจะผลัดเปลี่ยนหน้าที่กันทำภารกิจ เสร็จสิ้นทั้งสองฝ่าย (ถ้าเปรียบเทียบกับภาคกลาง ก็คือการลงแขกนั่นเอง) นอกจากนี้ เดือน 7-8 (มิถุนายน - กรกฎาคม) จะไปหาปลาในป่าพรุ ในช่วงเดือน 9 (สิงหาคม) ก็จะหาฟืนไปขายให้กับคนปลูกตาลโดนดเลท่นอก(คือ บ้านคูขุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา) ซึ่งจะอยู่ฝั่งตรงข้ามกับอำเภopakพะยูน หรือบางครั้งก็เอาไปแลกตาลโดนด และในช่วงเดือน 10 (กันยายน) เป็นช่วงที่ว่างเว้นจากการทำงาน โดยค่าตอบแทนสมัยนั้น จะเป็นเพียงแค่การหุงข้าวให้กินและให้กุ้งปลากลับบ้านเท่านั้น (ตาราง 5) (อ่ำร้อน ปะดุกา และเบญจวรรณ เพ็งหนู, 2550 : 40-41)

ตาราง 5 แสดงกิจกรรมในรอบปีของชุมชนบ้านช่องฟีน

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ทำประมง			←→						←→			
ทำไร่, ทำนา	←→											
หาปลาในป่าพรุ						←→						
หาฟืนไปขาย								←→				
ว่างเว้นจากการทำงาน									↔			

ที่มา: Paduka & Pengnu, 2007: 41

4. จุดเริ่มต้นของการออมทรัพย์...นำสู่กลุ่มเครือข่าย เพื่อการอนุรักษ์ทะเลสาบบ้านช่องฟีน

วิถีชีวิตของคนชุมชนบ้านช่องฟีนได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของนิเวศ 3 น้ำ (ทะเลสาบ) ที่เสื่อมโทรมลงเป็นอย่างมาก เนื่องจากปริมาณจำนวนสัตว์น้ำได้ลดลง ทำให้การออกทะเลเพื่อไปหากุ้ง หาปลา ของชาวประมงเริ่มหาได้ยากขึ้น จึงทำให้การลงทุนเพื่อออกไปหาปลาของชาวประมงในแต่ละครั้ง (เพื่อออกทะเล) เริ่มไม่ได้กำไร แถมยังขาดทุนอีก อันทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลง ชาวประมงบางส่วนเริ่มเปลี่ยนอาชีพมาทำสวนยางพารา แต่ชาวประมงบางส่วนที่ไม่มีที่ดินทำกิน ก็ยังคงต้องทำอาชีพประมงกันอยู่เหมือนเดิม แต่มีการใช้เครื่องมือที่มีความรุนแรงและทำลายล้างเพิ่มมากขึ้น เช่น การทำวนรูก การใช้ไฟฟ้าช็อต และการล้อมกระทุ้งน้ำ รวมถึงการใช้ยาเบื่อ

สุภาภรณ์ พรณราย เป็นหัวหน้ากลุ่มเครือข่ายสตรีบ้านช่องฟีน พิทักษ์ทะเลสาบ เล่าให้ฟังว่าใน ปีพ.ศ. 2533 ถือได้ว่าเป็นช่วงที่มีการใช้เครื่องมือประมงที่มีฤทธิ์ทำลายล้างรุนแรงเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้กลุ่มชาวบ้าน บ้านช่องฟีน ได้มานั่งปรึกษาคัดค้านว่า ทำอย่างไรไม่ให้คนข้างนอกเข้ามาทำ

ประมงในเขตหน้าหมู่บ้าน บ้างก็เสนอว่าให้ขโมยเครื่องเรือของคนที่ยกเรือ แต่สุดท้ายก็ตกลงกันที่ปักเขตหน้าบ้าน โดยชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมกันไปตัดไม้มาปักเป็นเขต และขึ้นกระดานเขียนว่า “เขตห้ามล่อมกระทุ้งน้ำบ้านช่องพิน” เพื่อประกาศให้รู้ว่าคนช่องพินไม่มีการทำประมงประเภทล่อมกระทุ้งน้ำ และห้ามคนนอกเข้ามาทำเช่นกัน เป็นเขตทดลองของคนช่องพินที่ทำเป็นหมู่บ้านแรกในเกาะหมาก มีการคอยเฝ้าตรวจดูเขตจากแกนนำอยู่ประมาณ 2 ปี และเริ่มไม่ต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะขาดเงินในการสนับสนุน กรรมการที่เป็นแกนนำบางคนก็ว่างมือ เขตทดลองบ้านช่องพินจึงเงียบหายไป

ในปีเดียวกันนี้ (พ.ศ.2533) โครงการแล้ไต้องค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาดำเนินการในพื้นที่บ้านช่องพิน และชวนชาวบ้านพูดคุยหาวิธีการฟื้นฟูทะเลสาบ แต่การจะเปลี่ยนแปลงหรือฟื้นฟูทะเลสาบต้องใช้เวลาจึงจะเห็นผลสำเร็จ และมีลักษณะของกิจกรรมที่เป็นนามธรรมมากเกินไป จึงทำให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมกลุ่ม เริ่มทยอยห่างหายไป จนเหลือแต่แกนนำและผู้สนใจเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ แกนนำและผู้สนใจที่เหลือร่วมกับโครงการแล้ไต้ ได้ปรึกษากันว่า “จะอย่างไร จึงจะสามารถให้คนทั้งชุมชนเห็นความสำคัญและร่วมมือกันดูแลทะเลสาบ” เป็นปัญหาที่แกนนำทั้งหมดต้องหาคำตอบ

แกนนำชุมชนพยายามหาเครื่องมือที่จะดึงคนทั้งชุมชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมและตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับทะเลสาบ ประจวบเหมาะกับทางโครงการแล้ไต้ชวนชาวช่องพิน ไปดูงานออมทรัพย์ที่ศรีวิชัย จังหวัดนครศรีธรรมราช ทำให้ชาวบ้านเล็งเห็นประโยชน์และกลับมาคิดว่า หมู่บ้านเราก็น่าจะมีกลุ่มออมทรัพย์ เพราะตลอดการประกอบอาชีพที่ผ่านมาชาวบ้านแทบจะไม่มีเงินเก็บ ยิ่งช่วงเวลานั้นความอุดมสมบูรณ์ของทะเลสาบก็ไม่เหมือนเก่า รายได้ส่วนนี้ก็แทบไม่พอกิน พอใช้ ดังนั้นจึงตกลงกันในหมู่บ้านว่าเราจะสร้างกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้านให้เกิดขึ้น โดยมีจุดประสงค์ของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อฟื้นฟูทะเลสาบของเรา เพื่อพี่น้องสามารถหาเงินได้และมีเงินเก็บ เงินออมในกลุ่มออมทรัพย์ไม่ต้องออกไปขายแรงงานต่างถิ่น

นายจิระ ชูช่วย ประธานเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์กลาง กล่าวว่า

“...หลังจากที่ชุมชนได้ไปศึกษาดูงานในแนวคิด ออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการ ที่หมู่บ้านศรีวิชัย ชุมชนแต่ละตำบล จึงได้เริ่มจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์กันเอง โดยเริ่มต้นจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนเกาะหมากกลุ่มแรกขึ้นในหมู่ที่ 6 และจัดตั้งขึ้นในปี 2533 จากนั้นได้ขยายจัดตั้งออกไปกันทุกหมู่บ้าน...”

สุภาภรณ์ พรรณราย เป็นประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องพิน เล่าว่า

“...หลังจากที่ชาวบ้านได้ตกลงว่าจะตั้งกลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องพินขึ้น จึงได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการ โดยการยกมือโหวต ซึ่ง ตนเองก็ติด 1 ใน 6 ของคณะกรรมการ ทั้งที่ตนเองนั้นก็ไม่ได้ไปดูงาน แต่ สุภาภรณ์ พรรณราย บอกถึงสาเหตุที่ชุมชนได้เลือกตนเองเป็นคณะกรรมการ ก็เพราะว่า ตนเองเป็นคนโสดไม่มีการอะไร และเมื่อทำอะไรแล้ว มักจะทำจริง เอาจริงเอาจังกับงาน...” ด้วยเหตุนี้จึงได้เกิดกลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องพินขึ้น ในวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2534

สุภาภรณ์ พรรณราย ได้เล่าถึงวิธีการหาสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องพินให้ฟังว่า เริ่มแรก คือ ตนเอง (สุภาภรณ์ พรรณราย) และนายศิริ แหละฮิม (เป็นคนที่ได้ไปดูงานออมทรัพย์ที่บ้านศรีวิชัย) ได้ไปคุยกับชาวบ้านในหมู่บ้าน ให้ทราบถึงประโยชน์ในการเป็นสมาชิก โดยผู้ที่เป็นสมาชิกจะต้องลงเงินร่วมหุ้นอย่างน้อย 1 หุ้น (หุ้นละ 10 บาท) ไม่มีการกำหนดจำนวนหุ้น ซึ่งเงินสะสมกลุ่มในตอนแรกมีจำนวน 5,800 บาท หลังจากนั้น 1-2 เดือนก็ปล่อยให้กู้ได้คนละ 1,000 บาท

ดอกเบี๋ยร้อยละ 3 ต่อเดือน ใช้วันทำการทุกวันที่ 15 ของเดือน สถานที่ทำการของกลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องพิน คือ มัสยิดบ้านช่องพิน ซึ่งเป็นมัสยิดที่ใช้ในการทำงานบุญ แต่ไม่ได้ใช้ในการทำการละหมาด ได้ใช้มัสยิดแห่งนี้เป็นที่ทำการมาได้ 3-4 ปี จึงได้มีการย้ายสถานที่ทำการแห่งใหม่ เนื่องจากตนสมาชิกต่างมีความเห็นร่วมกันว่า การทำงานของกลุ่มออมทรัพย์ เป็นเรื่องของเงินกู้และมีการพูดคุยถึงเงินบำรุง(ดอกเบี๋ย) ซึ่งเป็นสิ่งที่ศาสนาอิสลามห้าม จึงได้ย้ายที่ทำการไปอยู่ที่ศาลาริมทะเลใกล้ ๆ กับสถานีอนามัย เป็นศาลาที่ได้รับการสนับสนุนส่วนหนึ่งจากโครงการแลใต้ และเงินจากการรับจ้างชุดลอกฝายของชาวบ้านช่องพิน เมื่อเกิดเป็นศาลาทำการก็มีการจัดงานเพื่อสมทบทุนอยู่เรื่อย ๆ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2540 ที่ทำการออมทรัพย์ก็ย้ายมายังที่ทำการปัจจุบัน เนื่องจากศาลาริมทะเลเป็นสถานที่เปิด และวัสดุอุปกรณ์มักพังเสียหาย กลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องพินนอกจากจะเป็นการออมของชาวบ้านในหมู่บ้านแล้ว เด็กนักเรียนในโรงเรียนบ้านช่องพิน ก็เป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกในกลุ่มออมทรัพย์ โดยจะมีครูในโรงเรียนทำหน้าที่รวบรวมเงินออมของเด็ก ๆ มาฝากที่ฝ่ายรับสัจจะของกลุ่ม โดยส่วนหนึ่งของกองทุนสวัสดิการชุมชนจะแบ่งออกมาเพื่อเป็นทุนการศึกษาสำหรับนักเรียนในโรงเรียนบ้านช่องพิน โดยทุนที่ให้นักเรียนมี 2 ประเภท แตกต่างตามการศึกษาศาสนธรรม ดังนั้น เด็กพุทธและเด็กมุสลิมจะได้รับทุนการศึกษาประมาณปีละ 4,000 บาทเท่ากัน โดยเด็กเหล่านี้จะต้องมีผลการเรียนดีทั้งวิชาทั่วไปและวิชาศาสนา

ในปี 2551 กลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องพิน มีสมาชิกทั้งหมด 1,362 คน เงินฝากสัจจะสะสมทั้งหมด 8,200,765 บาท (Panthurat, 2008: 11) ปัจจุบันปี 2554 ได้มีสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์มีสมาชิกทั้งหมด 1,750 คน ทั้งนี้กลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องพินได้มีการแบ่งเงินผลกำไรให้แก่สมาชิกปีละ 1 ครั้ง โดยแบ่งสัดส่วนของเงินผลกำไร ออกเป็น 5 ส่วน ดังนี้

สวัสดิการสมาชิก	ร้อยละ 5 ของกำไร
ค่าตอบแทนคณะกรรมการ	ร้อยละ 10 ของกำไร
กองทุนพัฒนาบุคลากร/กลุ่ม	ร้อยละ 10 ของกำไร
ปันผลคืนสมาชิก	ร้อยละ 60 ของกำไร
กองทุนฟื้นฟูทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ	ร้อยละ 3 ของกำไร

นายจิระ ชูช่วย ประธานเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์กลาง ยังได้เล่าถึงปัญหาอุปสรรคการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของแต่ละหมู่บ้านว่า หลังจากที่ได้มีการขยายจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์กันไปในแต่ละหมู่บ้านแล้ว บางหมู่บ้านก็สามารถดำเนินการไปได้ด้วยดีแต่บางหมู่บ้านก็มีปัญหาด้านการจัดการ ด้านบัญชี ล้มลุกคลุกคลานกันไปบ้าง ถึงแม้ว่าจะมีองค์กรพัฒนาเอกชน อย่างกลุ่มแลใต้เข้ามาเป็นพี่เลี้ยง แต่ก็ไม่สามารถช่วยแก้ไขปัญหาคือทัน แก่นนำของกลุ่มออมทรัพย์แต่ละหมู่บ้านจึงได้มาปรึกษาหารือเพื่อวางแผนหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหารือกัน ช่วยเหลือกันเอง ในรูปเครือข่าย เพื่อจะได้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาขึ้น

ด้วยเหตุนี้ กลุ่มเครือข่ายออมทรัพย์กลาง ตำบลเกาะหมาก จึงได้ก่อเกิดขึ้น ในปี พ.ศ. 2536 โดยมี 5 กลุ่มองค์กรการเงินชุมชน ตำบลเกาะหมาก และ 1 องค์กรการเงินชุมชนตำบลชูด อำเภอสะทิงพระ จังหวัดสงขลาเริ่มก่อตั้ง โดยมีแกนนำประกอบด้วย นายจิระ ชูช่วย นายประเสริฐ โพธิ์ชัย นายนิทัศน์ แก้วศรี นางสาวสุภาภรณ์ พรณราย นายวิชาญ ทองขวัญ นางวรรณิ แหละ

หมั่น และสมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่มออมทรัพย์กลาง โดยมีเป้าหมาย เพื่อให้เกิดความสามัคคีของคนในชุมชนและพึ่งตนเองได้ อันมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

- 1) เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มสมาชิก
- 2) เพื่อจัดตั้งกลุ่มใหม่ในหมู่บ้านอื่นที่ยังไม่มีกลุ่ม และที่มีความพร้อม
- 3) เพื่อสร้างความเชื่อถือให้กับสมาชิกกลุ่มย่อย
- 4) เพื่อจัดตั้งกองทุนพัฒนาสิ่งแวดล้อม/ ทะเลสาบสงขลา
- 5) เพื่อจัดตั้งกองทุนพัฒนาผู้นำและสวัสดิการผู้นำ

กิจกรรมหลักของกลุ่มเครือข่ายออมทรัพย์กลาง คือ การให้บริการรับเงินฝาก จากกลุ่มออมทรัพย์ย่อยที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์กลาง ซึ่งกลุ่มออมทรัพย์ย่อยที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกจะต้องฝากเงินอย่างน้อยกลุ่มละ 500 บาท/ เดือน ให้แก่กลุ่มออมทรัพย์กลาง รวมถึงการปล่อยเงินกู้ การจัดสวัสดิการ จัดตั้งและสนับสนุนกองทุนพัฒนา จัดตั้งและสนับสนุนกองทุนสิ่งแวดล้อม/ อนุรักษ์ ทะเลสาบ จัดทำแผนงาน/ โครงการ การประสานเชื่อมโยงกับหน่วยงานและแหล่งทุนต่าง ๆ ให้มีความรู้ความเข้าใจการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการลูกข่าย (กลุ่มออมทรัพย์ย่อยที่เข้าร่วมกลุ่มเครือข่ายออมทรัพย์กลาง ตำบลเกาะหมาก)

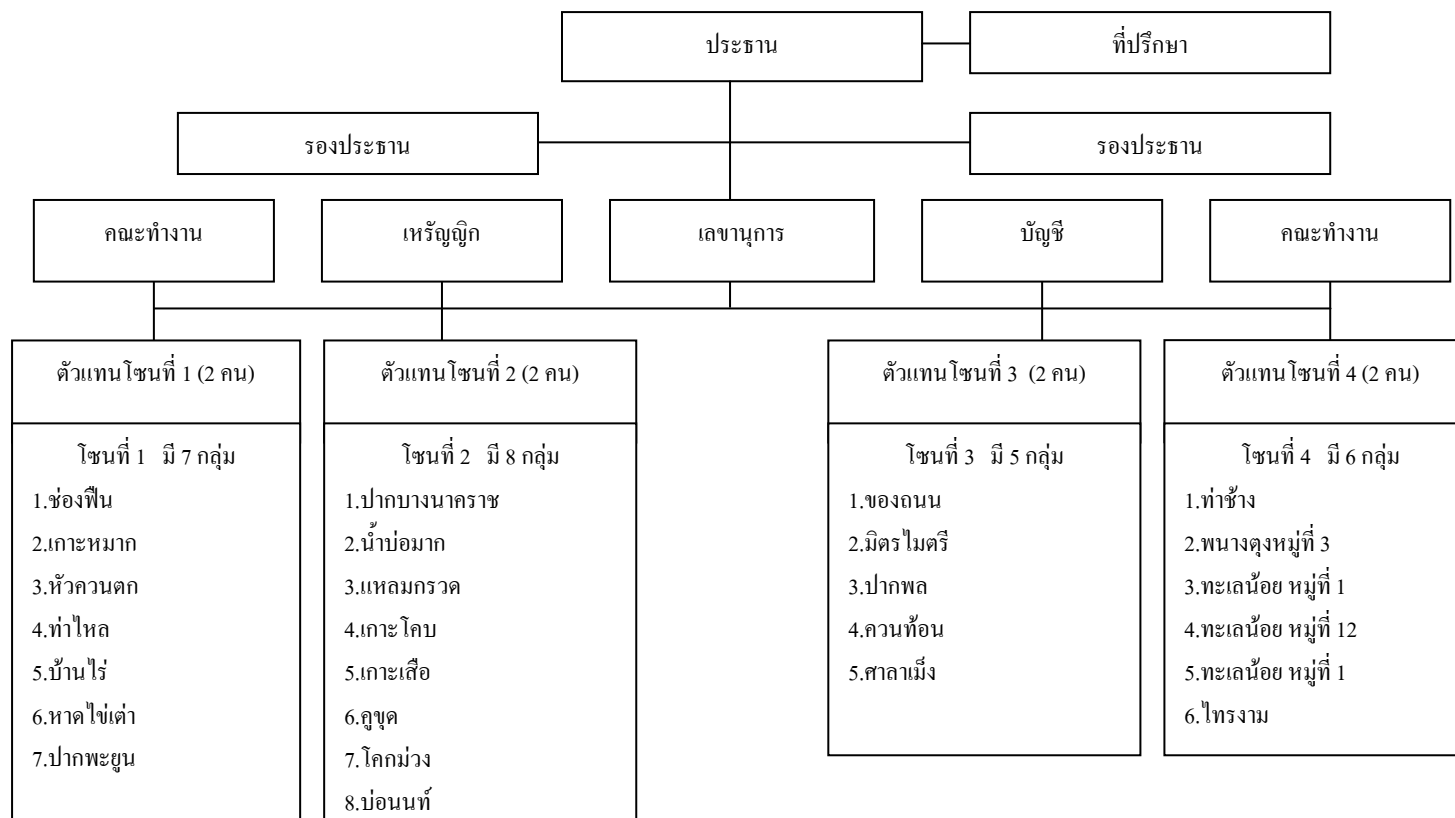
สำหรับหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนเครือข่ายออมทรัพย์กลางตำบลเกาะหมาก ได้แก่

- 1) สำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) 2) กลุ่มแลใต้ 3) ประมงอำเภอ 4) มูลนิธิสถาบันพัฒนาทรัพยากรชุมชน 5) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 6) กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 7) กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และ 8) กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นต้น เครือข่ายออมทรัพย์กลางตำบลเกาะหมาก ทำการทุกวันที่ 21 ของทุกเดือน ณ บ้านเลขที่ 221 หมู่ที่ 6 ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง โดยมีระบบการดำเนินงาน ดังปรากฏในแผนภาพ 4

จากการดำเนินงานของเครือข่ายออมทรัพย์กลางตำบลเกาะหมาก เกิดกระบวนการเรียนรู้ เกิดประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่สมาชิกมากมาย โดยนายจิระ ชูช่วย ได้กล่าวถึง ปัจจัยความสำเร็จของเครือข่ายออมทรัพย์กลาง คือ การสร้างกองทุนต่าง ๆ ที่หลากหลายและสอดคล้องกับวิถีชีวิต เช่น สวัสดิการเจ็บไข้ได้ป่วยนอนโรงพยาบาล การดูแลและการให้อภัยแก่สมาชิกที่มีปัญหา การประกันเงินกู้เมื่อเสียชีวิต การใช้เงินเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ “การทำงานรักกันเหมือนพี่ ตีกันเหมือนน้อง”

ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องฟืน (สุภาภรณ์ พรณราย) ได้กล่าวถึงความเชื่อมโยงของกลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องฟืนกับกิจกรรมการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลาว่า หลังจากทีกลุ่มออมทรัพย์สามารถดึงคนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมการออมกันได้แล้ว กิจกรรมที่จะฟื้นฟูทะเลสาบก็ถูกหยิบยกมาพูดคุยในวงที่กว้างขึ้นโดยมีกลุ่มออมทรัพย์เป็นฐานของคนในการทำกิจกรรม ซึ่งกิจกรรมที่ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มออมทรัพย์ ได้แก่ การซ่อมแซมแนวเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ และ ซ้อมพันธุ์สัตว์น้ำเพื่อปล่อยในทะเลสาบสงขลา เพราะในช่วงที่ระบบน้ำในทะเลสาบมีความเหมาะสม เนื่องจากว่างบประมาณจากส่วนราชการมักจะไม่สอดคล้องในช่วงเวลาที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของสัตว์น้ำ โดยช่วงแรกของการเริ่มทำกิจกรรมการฟื้นฟูทะเลสาบ (ซ่อมพันธุ์สัตว์น้ำ) ได้เก็บเงินที่เป็นดอกเบี้ยจากเงินของกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) เป็นระยะเวลา 5 เดือน

โครงสร้างคณะกรรมการเครือข่ายออมทรัพย์กลาง ตำบลเกาะหมาก

แผนภาพ 4 โครงสร้างคณะกรรมการเครือข่ายออมทรัพย์กลาง ตำบลเกาะหมาก
ที่มา : Chaiumporn, et al., 2011: 461

และเงินสมทบอีกส่วนหนึ่งมาจากกองทุนสวัสดิการกลุ่มออมทรัพย์ (ร้อยละ 3 ของผลกำไรของกลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องฟืน) และได้เริ่มนำกองทุนนี้มาใช้ประโยชน์ ในปี พ.ศ. 2552

ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องฟืน ยังกล่าวอีกว่า

“...กลุ่มออมทรัพย์ เปรียบเสมือนเครื่องมือที่ใช้รวมคนในชุมชนให้เข้ามาร่วมกิจกรรม ด้วยความสมัครใจ และเป็นการง่ายที่จะต่อยอดกิจกรรมการฟื้นฟูทะเลสาบ ที่เป็ความตั้งใจและความต้องการของคนในชุมชนทุกคน ที่อยากให้ความอุดมสมบูรณ์ของทะเลสาบกลับมาอีกครั้ง แม้ว่าจะไม่ดีเท่าเดิม แต่ก็ดีพอให้พวกเขา ชาวประมงพื้นบ้านได้ดำรงวิถีชีวิตต่อไป...”

5. ประกาศเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำอ่าวท่ายาง

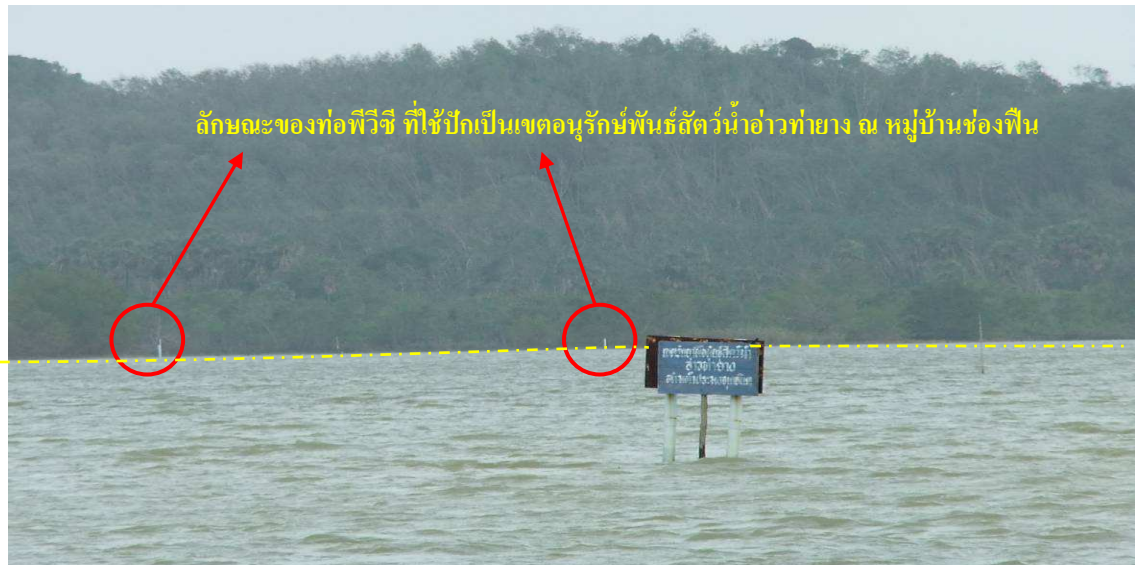
ทะเลสาบสงขลาเป็นแหล่งทำมาหากินที่สำคัญของชาวประมงพื้นบ้านในหมู่บ้านช่องฟืน และชาวประมงรอบทะเลสาบ ส่วนใหญ่ดำเนินวิถีชีวิตอยู่ได้ ด้วยการทำประมง และเมื่อทะเลสาบเริ่มเกิดความเสื่อมโทรม อันมีผลอย่างยิ่งต่อการลดลงของปริมาณสัตว์น้ำ และหากปล่อยให้ทะเลสาบอยู่ในสภาพนี้ต่อไปชาวประมงพื้นบ้าน คงไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้

ในปี พ.ศ. 2536 กลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน ตำบลเกาะหมาก ได้ร่วมปรึกษารื้อฟื้นกัน ในเรื่องปัญหาสัตว์น้ำที่เริ่มลดน้อยลง และได้มีการถามหาเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำหน้าบ้าน (เขตฯ) ที่เคยจัดทำในปี พ.ศ.2533 หลังจากที่ห่างหายไปประมาณ 2 ปี ว่าจะหยุดทำแล้วหรือจากแกนนำชาวบ้าน ด้วยเหตุนี้ กลุ่มชาวประมงพื้นบ้านจึงได้มีการรวมตัวกัน เพื่อจัดตั้งชมรมชาวประมงอำเภอปากพะยูน (ชมรม ฯ) ขึ้น โดยเป้าหมายของการจัดตั้งชมรมประมงอำเภอปากพะยูน คือ ต้องการรวมคน เพื่อสร้างจิตสำนึก ให้ตระหนักถึงปัญหาและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากร รวมถึงการหาแนวร่วม โดยการประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและส่วนท้องถิ่น อีกทั้งต้องการให้มีกองทุนฟื้นฟูทะเลสาบ โดยชุมชน และสมาชิกหลักของชมรม ฯ อยู่ใน ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน ได้แก่ บ้านช่องฟืน บ้านเกาะหมาก บ้านเกาะโคบ บ้านบางเตง บ้านเขาชัน บ้านหัวหิน บ้านแหลมกรวดและบ้านบ่อหมาก และหมู่บ้านเครือข่ายอีก 2 หมู่บ้าน และประจวบเหมาะกับช่วงเวลานั้น กลุ่มออมทรัพย์เริ่มมีความเข้มแข็ง คณะกรรมการของกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกับผู้ริเริ่มตั้งเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำหน้าบ้าน จึงนำเรื่องการทำเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำหน้าบ้านมาพูดคุย และนำมาดำเนินการใหม่อีกครั้ง โดยมีงบประมาณที่สนับสนุนกิจกรรมของการทำเขตฯ และกลุ่มคนที่จะดำเนินกิจกรรมอย่างเป็นรูปธรรมและชัดเจนขึ้น และในปีเดียวกัน (พ.ศ. 2536) หน่วยงานจากสำนักงานประมงอำเภอปากพะยูน ได้สนับสนุนงบประมาณเสาปูนจำนวน 150 เสา เพื่อให้ชาวบ้านช่วยกันจัดทำแนวเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำ โดยทดลองบริเวณอ่าวท่ายาง ซึ่งมีหน่วยพิทักษ์ป่าอ่าวท่ายางตั้งอยู่

ช่วงเริ่มแรก ของการทำแนวเขตอนุรักษ์อ่าวท่ายาง ได้มีการปักเสาเขตทั่วไปหมดทั้งอ่าว จนทำให้ชาวบ้านไม่มีพื้นที่สำหรับทำประมงเลย จึงทำให้มีการแก้ไขเขตอนุรักษ์ใหม่ โดยขอให้ ปักเขตเพียงร้อยละ 30 ของพื้นที่ทั้งหมด (เขตอนุรักษ์อ่าวท่ายางมีเนื้อที่ประมาณ 546 ไร่อยู่ใน อาณาเขตของหมู่ที่ 2, 5, 7 และหมู่ที่ 8 ของตำบลเกาะหมาก) และยังได้ประกาศกระทรวงเป็นเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำอ่าวท่ายาง (ดังปรากฏในแผนภาพที่ 5) ในปี พ.ศ. 2538 ซึ่งเป็นเขตที่ห้ามทำประมงทุกชนิด และในปีเดียวกันนี้ ได้เกิดชมรมชาวประมงอำเภอปากพะยูน ซึ่งเกิดจากการร่วมกันระหว่าง

สมาชิกในกลุ่มออมทรัพย์ และประมงอาสาในหมู่บ้านช่องพิน และหมู่บ้านใกล้เคียงเพื่อการดูแลและฟื้นฟูทะเลสาบอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

ในปี พ.ศ. 2542 มีการอบรมประมงอาสารุ่นแรกของบ้านช่องพิน เพื่อเป็นกำลังสำคัญที่ถูกต้องตามกฎหมายที่จะคอยสอดส่องดูแล และตรวจตรา ทั้งเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำอ่าวท่ายาง (เขตอนุรักษ์ฯ) (แผนภาพ 5) และเขตห้ามล่อมกระทุ้งน้ำ (เขตฯ) ซึ่งในช่วงหลังได้รับการร่วมมือที่ดี

แผนภาพ 5 แสดงเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำอ่าวท่ายาง ณ หมู่บ้านช่องพิน

ที่มา: Chaiumporn, et al., 2011: 463

จากชาวบ้านในหมู่บ้านในการช่วยกันปล่อยสัตว์น้ำ ซึ่งเดิมเคยมีเพียงแค่แกนนำเท่านั้นที่ปล่อย แต่ตอนนี้แค่เพียงได้รู้ว่าจะมีการปล่อยกึ่ง ปล่อยปลาเมื่อไหร่ ชาวบ้านทั้งผู้ใหญ่ ผู้ชาย และเด็ก ๆ ก็นำเรือมารอรับพันธุ์กึ่ง พันธุ์ปลากันอย่างพร้อมเพรียง และทุกคนก็ร่วมกันเป็นหูเป็นตา ดูแลเขตฯ เพื่อประโยชน์ของตนเองและคนในชุมชน

จนกระทั่งปี พ.ศ.2544 เขตห้ามล่อมกระทุ้งน้ำหน้าบ้านของชาวบ้าน หมู่บ้านบ้านช่องพิน ได้ถูกประกาศให้เป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ชื่อว่า เขตห้ามล่อมกระทุ้งน้ำบ้านช่องพิน มีระยะห่าง 1,200 เมตร จากฝั่ง และมีความยาวตลอดแนวหมู่บ้าน เป็นเขต 2 ชั้น คือ

- 1) เขตชั้นนอก ห้ามล่อมกระทุ้งน้ำ และจำกัดตาอวน 5 เซนติเมตรขึ้นไป
- 2) เขตชั้นในเป็นเขตสำหรับปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำและห้ามทำการประมงทุกชนิด แต่สามารถเข้ามาทำประมงได้ในช่วงที่มีกุ้งหัวมัน

สำหรับการดูแลรักษาเขตอนุรักษ์ฯ จะมีคนในชุมชน แกนนำ และประมงอาสาช่วยกันดูแลร่วมกัน โดยประมงอาสาช่วยในการออกตรวจตราดูแลเขตอนุรักษ์ฯ และเนื่องจากประมงอาสาไม่มีสิทธิในการจับกุมผู้กระทำความผิดจึงได้ประสาน กับผู้นำในพื้นที่ (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) และเจ้าหน้าที่หน่วยอนุรักษ์ทรัพยากรประมงน้ำจืด จังหวัดพิจิตร (หน่วยเรือตรวจ) เพื่อช่วยกันในการออกตรวจตราดูแลเขต และจับกุมผู้ทำการประมงในเขต และเนื่องจากเขตอนุรักษ์ฯ อ่าวท่ายาง เป็นเขตอนุรักษ์ฯ ที่ประกาศถูกต้องตามกฎหมาย โดยการอนุมัติของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จึงมี

กฎระเบียบในการดูแลรักษาเขต คือ ห้ามทำการประมงทุกชนิดในเขตอนุรักษ์ฯ และหากผู้ใดฝ่าฝืนถือว่า กระทำความผิดตามกฎหมายและจะถูกลงโทษ หรือโดนปรับ คณะทำงานในการออกตรวจตราดูแลเขตอนุรักษ์ฯ เพื่อป้องกันการลักลอบทำการประมงในเขตอนุรักษ์ประกอบด้วย

1) ตัวแทนชาวบ้านที่เข้ามาเป็นประมงอาสา จำนวน 9 คน ซึ่งคนเหล่านี้เป็นสมาชิกหรือกรรมการของชมรมชาวประมง อำเภอปากพะยูน

2) เจ้าหน้าที่หน่วยอนุรักษ์ทรัพยากรประมงน้ำจืด จังหวัดพัทลุง (หน่วยเรือตรวจ)

3) ผู้นำในพื้นที่ (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน)

การออกตรวจตราดูแลเขตอนุรักษ์ฯ ในแต่ละครั้งจะมีคณะทำงานหลัก คือ ประมงอาสา และผู้ที่ประมงอาสาได้ติดต่อประสาน เพื่อมาทำงานร่วมกันซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ว่าจะประสานการทำงานกับใครได้บ้าง เช่น ผู้นำในพื้นที่ (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) เจ้าหน้าที่จากหน่วยอนุรักษ์ทรัพยากรประมงน้ำจืดจังหวัดพัทลุง (หน่วยเรือตรวจ) หรือประมงอาสาจะออกตรวจตราดูแลเขตโดยลำพังก็ได้ แต่เมื่อเจอผู้ที่กระทำความผิดจะไม่มีสิทธิ์ในการจับกุม ทำได้เพียงสื่อสารแจ้งเบาะแสให้ผู้ที่มีอำนาจในการจับกุมทราบ เพราะผู้ที่มีสิทธิ์ในการจับกุม คือเจ้าหน้าที่ของรัฐเท่านั้น คณะทำงานในการตรวจตราดูแลเขตฯ จะออกปฏิบัติงานโดยการออกลาดตระเวนจำนวน 2-3 ครั้ง/ สัปดาห์ ซึ่งการออกตรวจตราดูแลเขต จะใช้เรือของประมงอาสาเอง

สุภาภรณ์ พรรณราย ได้กล่าวถึง การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์ฯ ว่า

“...ช่วงแรก ๆ ที่มีเขตหน้าบ้านยังไม่มีมีการปล่อยสัตว์น้ำ เนื่องจากยังพอหาสัตว์น้ำตามธรรมชาติได้บ้าง และเริ่มมีการปล่อยปลานิลในปี พ.ศ.2537 และปล่อยพันธุ์กุ้ง พันธุ์ปลาเรื่อยมา แต่ไม่สม่ำเสมอ เพราะการปล่อยสัตว์น้ำ จำเป็นจะต้องดูความเหมาะสมของระบบน้ำเป็นสำคัญ ช่วงที่น้ำในทะเลสาบมีความเหมาะสม งบประมาณในการปล่อยสัตว์น้ำกลับไม่มี จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชน และหน่วยงานต้องทำความเข้าใจร่วมกัน ดังนั้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา กิจกรรมการปล่อยสัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์ทั้ง 2 เขต ก็เป็นกิจกรรมที่ทำกันอย่างสม่ำเสมอ และได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างดี อาจกล่าวได้ว่าสัตว์น้ำส่วนใหญ่ที่ชาวประมงจับได้ในปัจจุบันนี้ คือ สัตว์น้ำที่เกิดจากการปล่อย ซึ่งก่อนที่จะมีการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำชาวประมงมีรายได้ประมาณ 150 บาท/ คิน แต่พอมีการปล่อยอย่างต่อเนื่องรายได้เพิ่มขึ้นเป็น 300-500 บาท/ คิน ยิ่งถ้าเป็นช่วงที่น้ำในทะเลสาบเหมาะสม เมื่อปล่อยกุ้งกุลาลงไปในทะเลสาบ อีกประมาณ 3 เดือน ก็สามารถจับได้ ซึ่งนอกจากชาวช่องพินจะได้รับผลดีที่เกิดขึ้นจากการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำแล้ว ยังได้ส่งผลไปสู่ชาวประมงในหมู่บ้านใกล้เคียง กล่าวคือ ชาวประมงในหมู่บ้านใกล้เคียงก็สามารถจับกุ้ง/ สัตว์น้ำ ได้มากขึ้นเช่นกัน ซึ่งได้ทำให้พื้นที่ใกล้เคียงได้เริ่มเล็งเห็นถึงประโยชน์ของการจัดตั้งเขตอนุรักษ์ฯ และการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำเขตอนุรักษ์ในตำบลเกาะหมาก และได้มีการจัดทำเขตอนุรักษ์ฯ และปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้นมาเรื่อย ๆ ดังนั้น กิจกรรมการปล่อยสัตว์น้ำจึงเป็นเหมือนการต่อชีวิตและลมหายใจของการทำประมงให้กับชุมชนรอบทะเลสาบให้คงอยู่ต่อไป...”

จากการที่คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการทำเขตอนุรักษ์ฯ ตั้งแต่ การที่ชาวบ้านมาคิดร่วมกันดูแลร่วมกัน ทำให้การจัดการและการดูแลรักษาเขตอนุรักษ์ฯ กลายเป็นภารกิจของคนในชุมชนที่ต้องช่วยกันดูแลร่วมกัน เช่น การจัดทำแนวเขต การดูแลรักษาซ่อมแซมแนวเขต และการออกตรวจตราดูแลเขตอนุรักษ์ฯ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นงานของชุมชนที่รับผิดชอบร่วมกันด้วยความเต็มใจ เพราะมา

จากข้อกำหนดและการตกลงกันเองของชุมชน และทำกิจกรรมจนเห็นผลที่เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรม จึงทำให้คนในชุมชนยอมรับถึงคุณประโยชน์ของเขตอนุรักษ์ฯ ซึ่งก่อให้เกิดความหวงแหนและมีจิตสำนึกในการที่จะดูแลรักษาเขตอนุรักษ์ฯ โดยไม่เข้าไปทำการประมงในเขต และมีการแจ้งเบาะแสเมื่อเจอผู้ลักลอบทำการประมงในเขตให้ประมงอาสาทราบ พร้อมทั้งประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนอื่นได้ทราบถึงกฎระเบียบของเขตอนุรักษ์ฯ ด้วย

ปัจจุบันชุมชนบ้านช่องฟืน ได้มีการรวมตัวกัน เกิดเป็นกลุ่มต่าง ๆ มากมาย โดยมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไป แต่มีเป้าหมายของทุกกลุ่มที่เหมือนกัน คือ การอยู่รอดของชุมชน ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อม ชุมชนบ้านช่องฟืนเป็นชุมชนที่ต้องพึ่งพาอาศัยทรัพยากรทะเลสาบสงขลา เป็นแหล่งทำกินที่สำคัญ ดังนั้น วัตถุประสงค์ที่เหมือนกันอีกข้อหนึ่งของกลุ่มองค์กรชุมชนต่าง ๆ เหล่านี้ คือ ความต้องการฟื้นฟูทะเลสาบ และต้องการแก้ไขปัญหาของชุมชน แก้ปัญหาของทะเลสาบผ่าน กลไก กระบวนการมีส่วนร่วมของคนหลายกลุ่มเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนต่อไปในอนาคต

จากการดำเนินงานของชมรมประมงพื้นบ้าน (ชมรมฯ) ทำให้สมาชิกในชมรม รวมถึงคนในชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยอมรับการทำงานของชมรมฯ มากขึ้น มีเครือข่ายขยายมากขึ้น และเริ่มมีกองทุนของชมรมฯ เพื่อการดำเนินงานในอนาคต อีกทั้งยังได้ส่งผลให้ชาวประมงสามารถจับสัตว์น้ำได้เพิ่มขึ้น นอกจากนี้การดำเนินงานของคนในชุมชน (ชมรมฯ) ยังได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก อยู่อย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นในส่วนขององค์กรพัฒนาเอกชน (โครงการแลได้ โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้) องค์กรท้องถิ่น (องค์กรบริหารส่วนตำบล สภาตำบล) หน่วยงานรัฐในพื้นที่ (สำนักงานประมงจังหวัดพัทลุง ประมงอำเภอปากพะยูน หน่วยอนุรักษ์ทรัพยากรประมงน้ำจืดจังหวัดพัทลุง เขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่าวท่ายาง และตำรวจ) ซึ่งรูปแบบการสนับสนุนจะมีบทบาทที่แตกต่างกัน การสนับสนุนดังกล่าวมีหลากหลายด้านด้วยกัน ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามแผนงาน นอกจากนี้ชมรมฯ ยังได้มีแผนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1) มีการประชุมประจำเดือนของชมรม ทุกวันที่ 19 ของเดือน เพื่อสรุปผลการดำเนินงาน และวางแผนการดำเนินงานของชมรมฯ และการประชุมบางเดือน ทางชมรมจะเชิญเจ้าหน้าที่ประมง หน่วยเรือตรวจ ตำรวจ และ อบต. เข้าประชุมเพื่อวางแผนการทำงานร่วมกัน

2) ตัวแทนชมรมฯ ประชุมร่วมกับเจ้าหน้าที่ประมง จังหวัดพัทลุง 3 เดือน/ ครั้ง เพื่อจัดทำแผนการทำงานร่วมกัน เช่น แผนงานการสนับสนุนพันธุ์สัตว์น้ำปล่อยในเขตอนุรักษ์การดูแลรักษาเขตอนุรักษ์ฯ เป็นต้น ซึ่งการประชุมนี้ทางชมรมฯ จะเข้าประชุมร่วมกับตัวแทนชมรมประมงในทะเลสาบอีก 4 ชมรม ร่วมกันในนามสมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลา

3) ชมรมฯ ร่วมกับสมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบ ประสานกับหน่วยงานราชการ เช่น กรมป่าไม้ กรมประมง เพื่อเสนอและจัดทำแผนงานร่วมกันในการจัดการทรัพยากรในทะเลสาบสงขลา เช่น แผนฟื้นฟูทะเลสาบ ผลที่เกิดขึ้นที่เกี่ยวกับกิจกรรมเขตอนุรักษ์ คือ แผนงานการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ แผนงานการดูแลเขต และแผนงานการส่งเสริมอาชีพทางเลือกของชาวประมง นอกจากนี้ชมรมฯ ยังได้ร่วมมือสมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลา เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการทำงานที่กว้างขวางขึ้น และยังสามารถเข้าไปเป็นเครือข่ายของสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ (Panthurat, 2008: 17-18)

จากที่กล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการดำเนินงานของชมรมฯ สามารถสร้างผู้นำที่หลากหลาย และมีการขยายเครือข่าย ขยายกิจกรรม และประสานกับหน่วยงาน องค์กรภายนอกเองได้ดี และชมรมฯ คาดหวังว่าในอนาคต จากการบริหารงานของชมรมฯ ที่เน้นขบวนการมีส่วนร่วมจากหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกชมรมฯ กรรมการชมรมฯ ผู้นำทางการ องค์กรท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง จะส่งผลให้ชมรมฯ เป็นองค์กรท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็งองค์กรหนึ่ง ที่ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนในอนาคต

6. กลุ่มเครือข่ายสตรีบ้านช่องฟินพิทักษ์ทะเลสาบ ตำบลเกาะหมาก จังหวัดพัทลุง

เมื่อทะเลสาบเกิดปัญหา ชาวบ้านที่ทำประมงก็ไม่สามารถจับปลา หาเลี้ยงครอบครัวได้ ชาวบ้านจึงต้องเปลี่ยนไปทำอาชีพอื่น และผู้หญิงที่อยู่บริเวณทะเลสาบสงขลา ส่วนใหญ่จะเป็นชาวประมงพื้นบ้าน ซึ่งทำหน้าที่ทั้งการออกทะเลจับสัตว์น้ำร่วมกับผู้ชาย หรือบ้างก็ออกทะเลตามลำพัง ดังนั้น ถ้าหากว่าทะเลสาบไม่สามารถหล่อเลี้ยงคนกลุ่มนี้ได้แล้ว คนในชุมชนก็จะลำบาก และต้องออกไปประกอบอาชีพอื่น ด้วยเหตุนี้ จึงได้มีการจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายสตรีพิทักษ์ทะเลสาบสงขลาขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้เข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์ทะเลสาบร่วมกับเพศชาย อีกทั้งผู้หญิงจัดได้ว่าเป็นเพศที่มีความเกี่ยวพันกับน้ำ เป็นอย่างมากอีกด้วย

สุภาภรณ์ พรหมราย ซึ่งเป็นประธานกลุ่มเครือข่ายสตรีบ้านช่องฟินพิทักษ์ทะเลสาบ กล่าวว่า

“...ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ถ้ามีเพียงแต่ผู้ชายเพียงอย่างเดียวก็อาจจะประสบความสำเร็จได้ยาก ดังนั้น จึงได้เกิดกลุ่มเครือข่ายสตรีพิทักษ์ทะเลสาบสงขลาขึ้นมา เพราะว่าการให้กลุ่มสตรี นั้นมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อนุรักษ์ทะเลสาบร่วมกัน อีกทั้งผู้หญิงยังเป็นเพศที่ถ้าหากคิดจะทำอะไรแล้วนั้น ทำจริงและมีความตั้งใจในการทำงาน และความอดทนสูง...”

ทั้งนี้ เมืองครุภาคเอกชน (มูลนิธิรักษ์ทะเลไทย) ได้มาเป็นผู้มาเปิดเวที/ ประสานงาน ให้เกิดเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายนอกหมู่บ้าน การสนับสนุนในเรื่องความรู้ ในการทำกิจกรรม และได้มีการสนับสนุนอุปกรณ์ (เซตอนุรักษ์พันธุ์) ในการทำเซตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

ปี พ.ศ. 2546 กลุ่มเครือข่ายสตรีบ้านช่องฟินพิทักษ์ทะเลสาบ จึงได้ก่อตั้ง โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้กลุ่มสตรีที่ว่างงานมีอาชีพเสริม เช่น การทำผลิตภัณฑ์น้ำยาเอนกประสงค์ การปลูกผักสวนครัว เพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือน และเพื่อยกระดับชุมชนให้ดีขึ้น โดยมีจำนวนสมาชิกเริ่มก่อตั้งจำนวน 15 คน ซึ่งกลุ่มสตรียังเป็นกำลังสำคัญที่มีส่วนช่วยหนุนเสริมการทำเซตอนุรักษ์ ในพื้นที่บ้านช่องฟิน ทั้งกิจกรรมการปล่อยสัตว์น้ำและดูแลเซตอนุรักษ์ นอกจากนี้กลุ่มสตรีบ้านช่องฟินยังเป็น เครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบ ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้ผู้หญิงได้แสดงบทบาทที่ชัดเจนในการจัดการทรัพยากรและความมั่นคงทางด้านอาหาร โดยมีการพัฒนาศักยภาพของผู้หญิง การพัฒนาทางด้านอาชีพ ฯลฯ เพื่อให้เห็นกลไกการทำงานของผู้หญิงในการฟื้นฟูทะเลสาบร่วมกับแกนนำผู้ชาย

ในปี 2552 ได้เกิดกลุ่มเครือข่ายผู้หญิงพิทักษ์ทะเลสาบ ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มเครือข่ายสตรีบ้านช่องฟินพิทักษ์ทะเลสาบ กับกลุ่มเครือข่ายผู้หญิงที่ทำประมงทางฝั่งอันดามันและฝั่งอ่าวไทย โดยมีองค์กรเอกชน (NGO) ที่ชื่อว่า มูลนิธิพัฒนาที่ยั่งยืน มาเป็นตัวประสาน และพยายามจัดเวที/เปิดพื้นที่เวทีให้ได้มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันขึ้น เพื่อให้มีการเชื่อมต่อและทราบว่าเราจะมีแผนหรือแนวทางการวางแผน หรือแก้ไขอย่างไร อันเป็นเวทีที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของการ

ทำงานของในแต่ละพื้นที่ว่ากลุ่มไหนทำอะไร มีปัญหาอุปสรรคอย่างไร อันทำให้เกิดการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนงานของคนที่อยู่ในกลุ่มเครือข่ายสตรี อีกทั้งเป็นการรวมพลังของสตรีที่อยู่ทางฝั่งทะเลสาบสงขลา และฝั่งทะเลอันดามัน ให้ช่วยกันดูแลพิทักษ์ทะเล นอกจากนี้ การทำงานของกลุ่มเครือข่ายสตรีบ้านช่องฟีนนั้น ยังได้ทำงานประสานกับกลุ่มเครือข่ายอื่นในชุมชนที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทะเลสาบ เช่น สมาคมชาวประมงรักษ์ทะเลสาบอำเภอปากพะยูน

7. สมาคมชาวประมงรักษ์ทะเลสาบ อำเภอปากพะยูน

นายสุสัน แหะหิม เป็นนายกสมาคมชาวประมงรักษ์ทะเลสาบอำเภอปากพะยูน อายุ 47 ปี สถานภาพสมรส การศึกษาจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อาชีพทำประมง ทำสวนยาง รับจ้าง ธุรกิจส่งน้ำ ขวด ได้กล่าวว่า สมาคมชาวประมงรักษ์ทะเลสาบอำเภอปากพะยูน ตั้งเมื่อปี พ.ศ.2550 (เมื่อก่อนเป็นชมรม) มีกรรมการ 15 คน มีสมาชิกทั้งหมด 230 คน มีการประชุมทุกวันที่ 19 ซึ่งมีกิจกรรมหลัก คือ เรื่องอนุรักษ์พื้นฟูทะเลสาบ การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ ประสานงานกับหน่วยต่าง ๆ ทั้งทางราชการ องค์กรต่าง ๆ การกำหนดเขตอนุรักษ์ โดยมีเขตอนุรักษ์ที่ได้ประกาศของกระทรวง ในอำเภอปากพะยูนทั้งหมดจำนวน 4 เขต อยู่ในตำบลเกาะหมากจำนวน 3 เขต คือ

เขตที่ 1 อ่าวท่ายาง หมู่ 2 ต่อ หมู่ 8 และ หมู่ 7 (เขตอนุรักษ์อยู่หมู่ 2 แต่ดำเนินการในหมู่ที่ 8 และหมู่ที่ 7)

เขตที่ 2 เกาะโคบ หมู่ 4

เขตที่ 3 เกาะหมาก หมู่ 6 และหมู่ 11 ถ้าเป็นเขตประกาศกระทรวงฯ ปิดการจับปลา ห้ามเปิดตลอดปี แต่เขตหน้าบ้าน (หมู่ที่ 2) ก็มี 2 เขต จากระดับออกไปประมาณ 200 เมตร (เขตนี้เป็นเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำห้ามจับ) และจากเขต 200 เมตรออกไป 1 กิโลเมตร เป็นเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ (เป็นวิธีการจับปลาที่จะทำให้พ่อพันธุ์และแม่พันธุ์หมดเร็ว) และจำกัดขนาดตาอวนที่ใช้จับปลา ขนาดตาอวนไม่ต่ำกว่า 5 ซม. ยกเว้นฤดูกุ้งหิวมัน (ถ้าตามปกติของกุ้งหิวมันอยู่ในช่วงเดือน พ.ย.-ม.ค. และ เม.ย.-พ.ค. ซึ่งจะมีน้อยกว่าช่วง พ.ย.-ม.ค.)

สำหรับมาตรการในการควบคุมผู้จับสัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์ ตั้งแต่ตักเตือนจนยึดเครื่องมือยึดเรือ ถ้าคนนอกเข้ามาก็จะตักเตือน ถ้าเตือนแล้วไม่ได้ผลก็แจ้งตำรวจจับฟ้องศาลตามกฎหมายประมง คนตรวจสอบการจับสัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์ส่วนใหญ่ให้กรรมการออกตรวจในช่วงที่ปล่อยพันธุ์สัตว์ใหม่ ๆ ปีที่ผ่านมาจับ 4 ราย คนภายนอก 2 ราย คนภายใน 2 ราย ตั้งชมรม ในปี พ.ศ. 2533 เมื่อปี พ.ศ. 2536 กลุ่ม NGO นำโดย นายไสว หนูยก ได้เข้ามาแนะนำการอนุรักษ์ กิจกรรมของสมาคม ได้ทำหลักเขต ทำป้าย และได้รับการสนับสนุนพันธุ์สัตว์น้ำจากประมง อบต. และอบจ. และยังได้รับการสนับสนุนวิทยุสื่อสาร และเสาแม่ข่าย จากสมาคมรักษ์ทะเลไทย โดยมีวิทยุติดต่อกันได้ทุกหมู่บ้าน และเหตุการณ์วันก่อนที่เกิดพายุหมุน (ปลายเดือนตุลาคม ปี พ.ศ. 2553) ก็ได้ใช้วิทยุสื่อสารกันตลอด รู้ข่าวตั้งแต่เที่ยงวัน สามารถเก็บของได้ทัน แต่ก็ไม่คิดว่ารุนแรงขนาดนี้ หลังจากเหตุการณ์พายุหมุนรุนแรงและมีการเสียหายเกิดขึ้น มูลนิธิปูนซิเมนต์ไทย SCG ได้เข้าช่วยเหลือเรือที่เสียหายทุกราย มีสนับสนุนเครื่องมือช่าง 70,000 บาท เครื่องเรือ และอุปกรณ์ รวมทั้งสิ้นเป็นเงิน 400,000 บาท จะได้รับการช่วยเหลือทุกรายที่ได้รับความเสียหายที่มาแจ้ง สำหรับที่เกาะหมากหลังเกิดเหตุ 3 วัน ก็ได้ข้อมูลครบแล้ว สาเหตุที่ได้ตั้งชมรมและมาเป็นสมาคมในปัจจุบัน สาเหตุมาจากมีการจับปลาที่มีการใช้

เครื่องมือการจับที่หลากหลาย ที่ทำให้เกิดความเสียหายมาก คือ การใช้วนล้อมจับปลากระทุงน้ำ บางพื้นที่ล้อมตามการไหลของน้ำแล้วใส่ยาเบื่อ การล้อมติดริมตลิ่ง (ปลาจะวางไข่ริมตลิ่ง) การเริ่มคิดก็เริ่มจากหมู่ที่ 2 โดยชาวบ้านหรือกันว่าทำไมยังไม่ให้วนล้อมกระทุงน้ำเข้ามาหาकिनบริเวณนี้ (ส่วนใหญ่มาจากข้างนอก) เพราะจะทำให้ปลาหมดเร็ว และในขณะเดียวกัน NGO มาให้คำปรึกษาพร้อมทั้งให้เงินสนับสนุนเล็กน้อย ในช่วงที่ตั้งเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำใหม่ ๆ นั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างได้พากันต่อต้าน เนื่องจากชาวบ้านยังไม่ได้เห็นความสำคัญหรือเห็นประโยชน์ของเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำทางกลุ่มจึงได้ยุติการจำกัดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำลง และปล่อยให้จับปลาอย่างอิสระ หลังจากระยะเวลาผ่านไปเป็นเวลา 2 ปี ปรากฏว่าปลาหมด หากินไม่ได้ สมาคมก็เริ่มใหม่อีกครั้งชาวบ้านก็เริ่มให้ความร่วมมือ และเมื่อชาวบ้านยอมรับแล้วก็ต้องให้ชาวบ้านช่วยสอดส่องดูแลด้วย สมาคมดูแลไม่ทัน และอธิบายว่าไม่ได้ทำเพื่อตัวเองแต่เราทำเพื่อทุกคน ถ้าคุณหาปลาได้ เราก็ได้ด้วย ชาวบ้านเริ่มช่วยเหลือมากขึ้น นอกจากนี้ ร่องน้ำทะเลสาบสงขลาจากสะพานติณสูลานนท์ มาถึงปากอ่าว ได้ตื่นเงินและมีการดักปลาโดยใช้ไซตุ้มและไซนั่ง ทำให้สัตว์น้ำขึ้นมายากมาก ประกอบปัจจุบันเรือก็ไม่วิ่งเพราะทางบกมีถนนหนทางที่สะดวกกว่า จนทำให้ร่องน้ำตื้นเขิน ในที่สุดเรือก็วิ่งไม่ได้ รวมถึงยังมีโพรงทางเพิ่มมากขึ้นอีก ซึ่งเป็นอีกหนึ่งสาเหตุที่ทำให้ทะเลสาบตื้นเขิน เนื่องจากว่าโพรงทางได้ไปขวางทางน้ำ (กระแสน้ำ) เมื่อก่อนมีกฎว่าเจ้าของโพรงทางถ้าตายลงไม่มีสิทธิ์ตกทอดให้ลูกหลาน เพื่อลดจำนวน แต่ปัจจุบันกลับยังมีโพรงทางเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้สมาคมชาวประมงรักษ์ทะเลสาบ อำเภopakพะยูน จึงได้มีการวางแผนการดำเนินงานต่อไป ดังนี้

- 1) ขยายเขตอนุรักษ์ให้ครอบคลุมทั้งอำเภอก ให้ทุก อบต.ประกาศเขตอนุรักษ์ทุก อบต. รอบทะเลสาบ
- 2) ผลักดันให้ อบต.ตำบลเกาะหมาก ประกาศให้รอบทะเลสาบเป็นเขตอนุรักษ์
- 3) ประสานเครือข่ายสตรีรอบเกาะในการอนุรักษ์
- 4) พยายามให้มีศูนย์เพาะพันธุ์สัตว์น้ำเฉพาะที่ ของแต่ละตำบล ตามสภาพพื้นที่ในน้ำจัดให้เพาะพันธุ์ปลาน้ำจืด พื้นที่ใดน้ำกร่อยให้เพาะพันธุ์ปลาน้ำกร่อย
- 5) ให้ประมงวิจัยพันธุ์ปลาหายาก เช่น ปลาชิ้งฉิ่ง ปลาบอก ปลาหมี่หลัง ปลา-กตเหลือ

นอกจากกลุ่มสมาคมชาวประมงรักษ์ ทะเลสาบ อำเภopakพะยูน มีแผนในการดำเนินงานแล้ว กลุ่มยังได้มีเครือข่ายที่เข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของกำลังแรงงาน รวมถึงการสนับสนุนในเรื่องงบประมาณ อาทิเช่น 1) กลุ่มออมทรัพย์สนับสนุนให้เงินสมาคมจำนวนร้อยละ 3 ของผลกำไรของกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อไว้ทำงานทางด้านสิ่งแวดล้อมสามารถนำมาใช้ได้ 2) กลุ่มน้ายางสนับสนุนให้เงินสมาคม จำนวนร้อยละ 2 ของผลกำไรที่ได้จากการรับซื้อน้ายาง และ 3) กลุ่มแพปลาสนับสนุนให้เงินสมาคม จำนวนร้อยละ 5 ของผลกำไรของกลุ่มแพปลา

นอกจากนี้ สมาคมฯ ยังได้ทำหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับครู วันละ 1 ชั่วโมงในโรงเรียนและอธิบายว่าจากการสังเกตจากสวนยางที่มีต้นไม้ขนาดใหญ่อื่นร่วมอยู่ด้วย จากเหตุการณ์พายุหมุนที่ผ่านมา(ตุลาคม 2553) เห็นได้ว่า ได้รับความเสียหายน้อยกว่า สวนยางที่ไม่มีต้นไม้ขนาดใหญ่รวมอยู่ด้วย ชาวสวนยางจึงได้มีการขอสำนักงานสงเคราะห์สวนยางที่ให้ทุนในการปลูกยางให้อนุญาตให้ปลูกต้นไม้อื่น ๆ ในสวนยางพาราได้ไร่ละ 15-20 ต้น ซึ่งสำนักงานสงเคราะห์สวนยางได้อนุญาตให้ปลูกได้ อันถือ

ได้ว่าเป็นการเพิ่มต้นไม้เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำของเกาะหมาก และสามารถป้องกัน และ/ ลดความรุนแรงของภัยพิบัติ เช่น พายุหมุนได้

9. กลุ่มรับซื้อน้ำยาง

ในปี พ.ศ. 2549 เนื่องจากสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ได้มีความสนใจเกี่ยวกับการรับซื้อน้ำยาง จึงได้ไปดูงานเกี่ยวกับการรับซื้อน้ำยางที่บ้านโคกควน และได้นำกลับมาเล่าให้ประธานกลุ่มฟังถึงวิธีการ ประธานกลุ่มจึงได้บอกว่าไม่เห็นว่ามันจะยากอะไร เราก็ทำกันได้ ด้วยเหตุนี้จึงได้เกิดกลุ่มรับซื้อน้ำยาง บ้านช่องฟืนขึ้น ในปี พ.ศ. 2549 โดยได้เริ่มจากการให้สมัครสมาชิกกลุ่มรับซื้อน้ำยางขึ้น ซึ่งผู้ที่ประสงค์จะมาเป็นสมาชิกกลุ่มจะต้องมีการมาลงหุ้นที่กลุ่มรับซื้อน้ำยาง โดยจะคิดราคาที่หุ้นละ 500 บาท ซึ่งในการก่อตั้งกลุ่มรับซื้อน้ำยางในช่วงแรก ๆ นั้น มีสมาชิกมาสมัครเพียง 18 คน (จำนวนเงิน 9,000 บาท) และในช่วงตอนเริ่มแรกของกลุ่มรับซื้อน้ำยางนั้น ก็มีข้อถูกบ้างผิดบ้าง เนื่องจากว่ายังขาดประสบการณ์เกี่ยวกับการตั้งราคาซื้อน้ำยาง เพราะว่ารากาน้ำยางนั้นไม่ได้คงที่ตายตัว แต่ทั้งนี้ สมาชิกในกลุ่มก็ได้มีการต่อกันแต่อย่างไร

คณะกรรมการกลุ่มน้ำยางมี 9 คน (เลขาธิการกลุ่มออมทรัพย์ จะมาเป็นประธานกลุ่มรับซื้อน้ำยาง) และวิธีการในการบริหารจัดการกลุ่มรับซื้อน้ำยางน้ำ (แผนภาพ 6) มิได้ตายตัว เนื่องจากจะใช้วิธีการพูดคุยกัน ดังนั้นรูปแบบโครงสร้างจึงไม่ได้ตายตัว (ปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสม)

ปัจจุบันในปี 2553 กลุ่มรับซื้อน้ำยาง มีสมาชิกทั้งหมด 96 คน จำนวนหุ้น 161 หุ้น และได้มีการแบ่งผลกำไรที่ได้จากการรับซื้อน้ำยางออกเป็นทั้งหมด 7 ส่วน ดังนี้

แผนภาพ 6 สถานที่ทำการกลุ่มรับซื้อน้ำยางบ้านช่องฟืน

ที่มา : Chaiumporn, et al., 2011: 472

เฉลี่ยคืน	ร้อยละ 50 ของผลกำไร
ปันผลคืนสมาชิก	ร้อยละ 20 ของผลกำไร
กองทุนสวัสดิการ	ร้อยละ 5 ของผลกำไร
กองทุนพัฒนา	ร้อยละ 5 ของผลกำไร
ซ่อมแซมรถ	ร้อยละ 5 ของผลกำไร
ค่าตอบแทนคณะกรรมการ	ร้อยละ 10 ของผลกำไร
กองทุนฟื้นฟูทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ร้อยละ 5 ของผลกำไร	

ทั้งนี้ ในการแบ่งเงินปันผลกำไรของกลุ่มรับซื้อน้ำยาง คั้น สู่สมาชิก จะปันผลทุก ๆ 6 เดือน

นอกจากนี้ ชุมชนท้องถิ่นองค์กรภาครัฐและเอกชนในกลุ่มตำบลเกาะหมาก ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วม จึงร่วมกันจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นมา โดยใช้ชื่อวิชาว่า “เกาะหมากศึกษา” ซึ่งยึดหลักสูตรจากกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และสืบเนื่องจากค่ายเยาวชน “สืบสานตำนานคนรักทะเล” เป็นค่ายเยาวชนที่จัดขึ้นเพื่อให้เด็กนักเรียนในตำบลเกาะหมากได้เรียนรู้และศึกษาข้อมูลความรู้ในท้องถิ่นของตน และข้อเสนอแนะจากเยาวชน ที่นำมาเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเกาะหมาก อีกทั้งยังได้คณะทำงานในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกาะหมาก โดยวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ รู้รักตระหนัก และรักทรัพยากรในท้องถิ่นของตน อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์ต่อไป ซึ่งหลักสูตรท้องถิ่นเกาะหมาก จะนำไปสู่การเรียนการสอนในชั้นเรียนของโรงเรียนในพื้นที่ตำบลเกาะหมากต่อไป ชุมชนบ้านช่องพินก็เป็นหนึ่งในการมีส่วนร่วมสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเกาะหมากเช่นกัน ในกระบวนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกาะหมาก ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำเป็นตัวแทนที่มาจากหลายภาคส่วนในพื้นที่ตำบลเกาะหมาก ทั้งเยาวชน คณะครูอาจารย์ ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาเอกชน โดยรายละเอียดของหลักสูตรท้องถิ่นจะประกอบไปด้วย การศึกษาความเป็นมาของชุมชน สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์บุคคลและสถานที่สำคัญ ขนบธรรมเนียมประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนวิถีชีวิตของคนในชุมชนทั้งหมดในตำบลเกาะหมาก

ทั้งนี้ สามารถสรุปกลุ่ม/ องค์กร และการพัฒนาเชื่อมโยงสู่เครือข่ายในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ กรณีกลุ่มสตรีบ้านช่องพิน พัทธกะทะเลสาบ ดังปรากฏในตาราง 6

คำถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบผสมผสาน (Integrated Water Resources Management : IWRM)

1. เหตุการณ์ที่นำเสนอมาของกลุ่มเครือข่ายสตรีบ้านช่องพิน พัทธกะทะเลสาบ ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ได้มีการบริหารจัดการตามแนวความคิดของ Dublin หรือไม่ อย่างไร
2. จากกรณีศึกษาดังกล่าว หลักการ Dublin ในข้อใดที่สามารถนำมาใช้ได้ดี ในบริบทของชุมชนบ้านช่องพิน หลักการข้อใดที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ และหลักการข้อใดที่ยังไม่สามารถประยุกต์ใช้ได้ เพราะเหตุใด
3. ถ้าท่านเป็นผู้บริหาร ท่านจะนำหลักการ Dublin มาดำเนินการขับเคลื่อนให้เกิดผลดีสูงสุดเช่นไร

ตัวอย่างของการเฉลยคำตอบข้อ ๑

กลุ่มเครือข่ายสตรีบ้านช่องฟืน พัทธกะทะเลสาบ รวมถึงกลุ่ม/ เครือข่ายต่าง ๆ ของตำบลเกาะหมาก ล้วนแล้วแต่ตระหนักเห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะระบบนิเวศ 3 น้ำ ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชุมชนเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้การรวมกลุ่มหรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนบ้านช่องฟืน ล้วนจะมีความเชื่อมโยงกับการอนุรักษ์ทะเลสาบด้วยกันทั้งสิ้น เช่น การปันเงินผลกำไรบางส่วนเข้าสู่กองทุนการอนุรักษ์ (ออมทรัพย์, รับผิดชอบน้ำยาง) อันถือได้ว่าเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความตระหนักในปัญหาเรื่องความเสื่อมโทรมของทะเลสาบ

นอกจากนี้สิ่งที่โดดเด่น สำหรับกลุ่ม/ เครือข่าย ของบ้านช่องฟืน คือ การยอมรับในบทบาทของสตรี ให้เข้ามาร่วมกันอนุรักษ์ทะเลสาบ โดยเฉพาะการยอมรับให้สตรีมาเป็นหัวหน้ากลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มรับผิดชอบน้ำยาง ซึ่งทั้งสองกลุ่มนี้ถือได้ว่าเป็นกลุ่มเงินทุนที่สำคัญสำหรับกองทุนฟื้นฟูทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ โดยจะสำรองเงินไว้ใช้สำหรับการซื้อพันธุ์สัตว์น้ำ เพื่อปล่อยลงสู่ทะเลสาบ รวมทั้งยังให้การสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทะเลสาบ

โดยสรุปจากกรณีศึกษาของกลุ่มเครือข่ายสตรีบ้านช่องฟืนพัทธกะทะเลสาบ (ตาราง 6) ตำบลเกาะหมาก จังหวัดพัทลุง ตามกรอบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบผสมผสานของ Dublin ซึ่งประกอบไปด้วยหลักการที่สำคัญด้วยกัน 4 ประการ คือ

1. น้ำสะอาดเป็นทรัพยากรที่มีจำกัด และไม่มั่นคง มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์
2. การพัฒนาและการบริหารจัดการน้ำ ควรอยู่ภายใต้แนวคิดของการมีส่วนร่วม (Participation Approach) เกี่ยวข้องกับผู้ใช้น้ำ ผู้วางแผน และผู้ตัดสินใจในระดับ
3. เพศหญิงเป็นส่วนสำคัญในการจัดหา การจัดการ และการปกป้องทรัพยากรน้ำ
4. น้ำ มีคุณค่าทางเศรษฐศาสตร์ (Economic Value) ควรได้รับพิจารณา เช่น สินค้าทางเศรษฐกิจ (Economic Good)

เมื่อพิจารณาตามหลักการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ทั้ง 4 หลักการของ Dublin จะพบว่ากลุ่มเครือข่ายสตรีสงขลาพัทธกะทะเลบ้านช่องฟืน และกลุ่มเครือข่ายอื่น ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ของตำบลเกาะหมาก ล้วนมีความโดดเด่นใน 2 ประเด็นหลัก คือ ประเด็นที่ 2 และ 3 อันเห็นได้จากการกลุ่มเครือข่ายสตรีบ้านช่องฟืนพัทธกะทะเลสาบ และกลุ่มเครือข่ายอื่น ๆ ต่างล้วนให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยผ่านวิธีการสร้างความตระหนักเพื่อให้สมาชิกกลุ่มเห็นว่าปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้น ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของตนเอง รวมทั้งให้ความสำคัญกับเพศหญิง/ บทบาทสตรี ในการเข้ามามีส่วนร่วมบริหารจัดการปัญหาทรัพยากรน้ำ และทรัพยากรธรรมชาติ และเป็นตัวหลักที่สำคัญในการขับเคลื่อนงาน

สำหรับในประเด็นที่ 1 ของหลักการ Dublin ที่กล่าวว่า น้ำสะอาดเป็นทรัพยากรที่มีจำกัด และไม่มั่นคง มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ สำหรับกรณีศึกษาของกลุ่มเครือข่ายสตรีบ้านช่องฟืน พัทธกะทะเลสาบ และกลุ่มเครือข่ายอื่น ๆ ในพื้นที่ตำบลเกาะหมาก จะยังเห็นได้ไม่เด่นชัดนัก แต่

ตาราง 6 กลุ่ม/องค์กร และการพัฒนาเชื่อมโยงสู่เครือข่ายในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ กรณีกลุ่มสตรีบ้านช่องพินพิทักษ์ทะเลสาบ

ชื่อกลุ่ม	ปีที่ก่อตั้ง (พ.ศ.)	วัตถุประสงค์/กิจกรรมหลัก ๆ	ผู้มีบทบาทสำคัญ	การพัฒนาและเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่น / เครือข่ายอื่น	ผลต่อการขับเคลื่อนการบริหาร
กลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องพิน	2534	1. เพื่อฟื้นฟูทะเลสาบให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์ 2. เพื่อให้พี่น้องสามารถหากินในทะเลสาบได้เหมือนเดิม ไม่ต้องออกไปขายแรงงานต่างถิ่น 3. เพื่อสร้างสวัสดิการให้แก่พี่น้องในชุมชน(มีเงินเก็บเงินออมในกลุ่มออมทรัพย์) กิจกรรมหลัก 1. การเก็บเงินออมจากสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์(ออมทรัพย์ชาวบ้าน และออมทรัพย์เด็ก) 2. ฟื้นฟูทะเลสาบ (การปล่อยพันธุ์ปลา และการซ่อมแซมแนวเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา) 3. การทำเขตห้ามล่อมกระทุ้งน้ำหน้าบ้าน 4. เขตอนุรักษ์อ่าวท่ายาง (2536)	1. นางสาวสุภาภรณ์ พรรณราย 2. นายศิระ แหละฮีม 3. แกนนำชาวบ้าน (กำนันผู้ใหญ่บ้าน)	1. โครงการแลได้ (องค์กรพัฒนาเอกชน) 2. โรงเรียนบ้านช่องพิน 3. สำนักงานประมง อำเภอบางปะอิน	ทำให้เกิดการตื่นตัว และการกระตุ้นให้เกิดความตระหนักในทรัพยากรน้ำ ตลอดจนผลเชื่อมโยงต่อทรัพยากรสัตว์น้ำ อันเป็นแหล่งรายได้
กลุ่มเครือข่ายออมทรัพย์กลางตำบลเกาะหมาก	2536	1. เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มสมาชิก 2. เพื่อจัดตั้งกลุ่มใหม่ในหมู่บ้านอื่นที่ยังไม่มีกลุ่มและที่มีความพร้อม 3. เพื่อสร้างความเชื่อถือให้กับสมาชิกกลุ่มย่อย 4. เพื่อจัดตั้งกองทุนพัฒนาสิ่งแวดล้อม/ทะเลสาบสงขลา 5. เพื่อจัดตั้งกองทุนพัฒนาผู้นำและสวัสดิการผู้นำ กิจกรรมหลัก 1. การให้บริการรับเงินฝาก จากกลุ่มออมทรัพย์ย่อยเข้าร่วมที่เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์กลาง 2. การปล่อยเงินกู้ การจัดสวัสดิการ 3. ให้แก่กลุ่มออมทรัพย์ย่อยที่เข้าร่วมเป็นสมาชิก 4. จัดตั้งและสนับสนุนกองทุน 5. พัฒนา จัดตั้งและสนับสนุนกองทุนสิ่งแวดล้อม/	1. นายจิระ ชูช่วย 2. นายประเสริฐ โพธิ์ชัย 3. นายนันทน์ แก้วศรี 4. นางสาวสุภาภรณ์ พรรณราย 5. นายวิชาญ ทองขวัญ 6. นางวรรณิ์ แหละหมั่น	1. สำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) 2. กลุ่มแลได้ (โครงการแลได้) 3. ประมงอำเภอบางปะอิน 4. กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 5. กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) 6. กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)	1. ทำให้เกิดการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายระหว่างกลุ่มออมทรัพย์ย่อย(แต่ละหมู่บ้าน)ในตำบลเกาะหมาก 2. เกิดการช่วยเหลือกันในชุมชน

ตาราง 6 (ต่อ)

ชื่อกลุ่ม	ปีที่ก่อตั้ง (พ.ศ.)	วัตถุประสงค์/กิจกรรมหลัก ๆ	ผู้มีบทบาทสำคัญ	การพัฒนาและเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่น/ เครือข่ายอื่น	ผลต่อการขับเคลื่อนการบริหาร
		อนุรักษ์ทะเลสาบ และจัดทำแผนงาน/โครงการ แก่กลุ่มออมทรัพย์ย่อยที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกประสานเชื่อมโยงกับหน่วยงานและแหล่งทุนต่าง ๆ รวมถึงการให้ความรู้ความเข้าใจการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ย่อย			
ชมรมประมงอำเภอปากพะยูน	2536	เป้าหมายของการดำเนินงาน รวมคน สร้างจิตสำนึก การตระหนักปัญหา	1. สมาชิกในกลุ่มออมทรัพย์	กลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องพิน	ทำให้เกิดความเข้มแข็ง และสนับสนุนซึ่งกันและกันในการฟื้นฟูและพัฒนาทะเลสาบ
กลุ่มประมงอาสา	2542	1. คอยสอดส่องดูแลตรวจตราทั้งเขตอนุรักษ์พันธุ์พืชสัตว์น้ำอ่าวท่ายาง และเขตห้ามล่ามกระทุ้งน้ำ 2. ซ่อมแซมแนวเขตอนุรักษ์ 3. เฝ้าระวังการทำประมงที่ผิดกฎหมายของชุมชน 4. แคนนำเรื่องปลูกป่าชายเลน	1. ชาวประมงพื้นบ้าน 2. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน	กลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องพิน	ทำให้เกิดผู้มีจิตอาสา เพิ่มจำนวนมาเฝ้าระวัง และเตือนภัยที่เกิดต่อทรัพยากรสัตว์น้ำและระบบนิเวศของทะเลสาบ
กลุ่มเครือข่ายสตรีบ้านช่องพินพิทักษ์ทะเลสาบ	2546	1. การทำน้ายาเอกประสงค์ ปลูกผัก เพื่อสร้างรายได้ให้ครอบครัว 2. หนุนเสริมการทำเขตอนุรักษ์ในพื้นที่บ้านช่องพิน เช่น กิจกรรมปล่อยสัตว์น้ำ การดูแลเขตอนุรักษ์ 3. มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กับเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบ	1. นางสาวสุภาภรณ์ พรรณราย	1. กลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องพิน 2. มูลนิธิรักษทะเลไทย สนับสนุนงบประมาณ	ทำให้เปิดเวทีแสดงบทบาทสตรีต่อการฟื้นฟู และพัฒนาทะเลสาบ
กลุ่มรับซื้อน้ำยาง	2549	1. รับซื้อน้ำยางจากชุมชน 2. เงินหมุนเวียนในชุมชน	1. สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ 2. นางสาวสุภาภรณ์ พรรณราย	กลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องพิน	ทำให้มีรายได้ ในการนำมาดำเนินกิจกรรมการขับเคลื่อนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ
สมาคมชาวประมงรักษ์ทะเลสาบอำเภอปากพะยูน	2550	อนุรักษ์ฟื้นฟูทะเลสาบ	1. กลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องพิน 2. กลุ่มประมงอาสา	1. กลุ่มออมทรัพย์ 2. กลุ่มรับซื้อน้ำยาง 3. กลุ่มแพปลา	ฟื้นฟูทะเลสาบ ปลูกจิตสำนึกเยาวชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ (หลักสูตรท้องถิ่น)

ตาราง 6 (ต่อ)

ชื่อกลุ่ม	ปีที่ก่อตั้ง (พ.ศ.)	วัตถุประสงค์/กิจกรรมหลัก ๆ	ผู้มีบทบาทสำคัญ	การพัฒนาและเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่น/เครือข่ายอื่น	ผลต่อการขับเคลื่อนการบริหาร
กลุ่มเครือข่ายผู้หญิงพิทักษ์ทะเลสาบ	2552	1.การพบปะพูดคุย เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานของแต่ละพื้นที่ถึงปัญหา อุปสรรคในการทำงาน 2.การแลกเปลี่ยนดูงานของคนที่อยู่ในกลุ่มเครือข่ายสตรีเป็นการร่วมพลังของสตรีที่อยู่ทางฝั่งทะเลสาบสงขลา และฝั่งทะเลอันดามัน ให้ช่วยกันดูแลพิทักษ์ทะเล	องค์กรเอกชน (NGO) ที่ชื่อว่า มูลนิธิพัฒนาที่ยั่งยืน มาเป็นตัวประสาน และพยายามจัดเวที/เปิดพื้นที่เวทีให้ได้มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันขึ้น	1. กลุ่มเครือข่ายสตรีบ้านช่องหินพิทักษ์ทะเลสาบ 2. กลุ่มเครือข่ายผู้หญิงที่ทำประมงทางฝั่งอันดามันและฝั่งอ่าวไทย 3. สมาคมชาวประมงรักษ์ทะเลสาบอำเภอปากพะยูน	ทำให้มีรายได้ในการนำมาดำเนินการขับเคลื่อนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

ที่มา : Chaiumporn, 2011

ก็มีความเห็นว่าอาจเป็นไปได้ว่าในอนาคตนั้น อาจเกิดปัญหาเรื่องน้ำจืด สำหรับพื้นที่นี้ เนื่องจากว่าในปัจจุบันได้มีบ่อน้ำจืดบางบ่อ ที่ชาวบ้านเคยนำน้ำจืดมาใช้ในการอุปโภค บริโภคในอดีตนั้น ได้แห้งลง เช่น บ่อน้ำทิ้ง (จากการสัมภาษณ์ตัวแทนคณะกรรมการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา) แต่ทั้งนี้คนส่วนใหญ่ในชุมชนก็ยังมิได้ตระหนักเห็น ถึงความสำคัญของปัญหาเรื่องน้ำจืดเท่าไรนัก อันเนื่องจากว่าคนชุมชน พื้นที่ตำบลเกาะหมากนั้น ยังมีบ่อบาดาล บ่อน้ำซับ ซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งน้ำจืดที่สำคัญ และยังมีจำนวนปริมาณน้ำจืดที่เพียงพอต่อการอุปโภคและบริโภคอยู่ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้การวิเคราะห์ตามหลักการของ Dublin ในประเด็นที่ 4 สำหรับพื้นที่นี้ ยังไม่ปรากฏได้ชัดเจนเช่นกัน

นอกจากนี้ ผลการศึกษาในกรณีกลุ่มเครือข่ายสตรีบ้านช่องพิน พัทธกะทะเลสาบ ได้บ่งชี้ว่าในการสร้างการยอมรับ และการสร้างการตระหนักรู้ จะต้องใช้เวลาและกลยุทธ์ที่แยบยลต่อการจัดการปัญหา ดังนั้น การสร้างความตระหนักรู้หรือการชี้ให้เห็นปัญหาอื่น ๆ ซึ่งอาจเกิดขึ้นและเผชิญในอนาคต และส่งผลต่อทรัพยากรน้ำ โดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำจืดในอนาคต หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องเตรียมแผนการดำเนินงาน ในการสร้างความเข้าใจ ความจำเป็น และหนทางสู่แก้ปัญหา รวมทั้งการแสวงหาความร่วมมืออย่างสมัครใจจากพื้นที่ ในการเข้ามามีส่วนร่วมบริหารจัดการจนถึงขั้นพร้อมดำเนินการหลักได้เอง ซึ่งหน่วยงานภาครัฐ ควรให้การสนับสนุนส่งเสริม และกระตุ้น อันเป็นแรงเสริมที่สำคัญ ที่ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนการงานการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน (องค์กรระดับล่าง) ได้เป็นมีประสิทธิภาพ และ น้ำจืด อาจจะมีมูลค่าขึ้นมาก็เป็นไปได้

Bibliography

- Chaiumporn, S., and Others. (2011). *The Report of Integrated Water Resources Management (IWRM) in Songkhla Lake Watershed Area*. Bangkok: The National Institute of Development Administration. (in Thai).
- Darden, C. E. (2007). *Case Research, Writing and Teaching Workshop*. Workshop on Case Development 14th - 16th December 2007 at NIDA Bangkok, Thailand.
- Khomak Subdistrict Administrative Organization. (2009). *Three Years Development Plan (2010 – 2013)*. (Mimeograph). (in Thai).
- Kreangkajon, A., & Others. (2006). *From Harbor to Lake People*. Bangkok: October Printing. (in Thai).
- Kvalue, S. (1996). *Inter Views : An Introduction of Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks, CA.: Sage.
- Land Development Department. n.d.. *Data Base about Area of Pak Phayun District*. (Mimeograph). (in Thai).
- Miley, K. K., O'Melia, M. W., & DuBois, B. L. (2004). *Generalist Social Work Practice: An Empowering Approach*. USA: Person Education Inc.

- Ounopas, S. (2006). *Social Work Case Management*. [Online]. Available: <http://www.gotoknow.org/blog/osopa78/36246>. (Access date: May 3, 2006). (in Thai).
- Paduka, U., & Others. (2007). *Open the Door...to Kohmak*. Songkhla: Fo-Bar Ltd,Part. (in Thai).
- Paduka, U. , & Pengnu, B. (2007). *Women in Fishery Resource Management Songkhla Lake*. Songkhla: Fo-Bar Ltd, Part. (in Thai).
- Panthurat, P. (2008). *Sparkling Fire in Chong Fuem*. (Mimeograph). (in Thai).
- Petroleum Authority of Thailand Public Company Limited. (2011). *The Report of Lessons Learned of 84 Tambons on a Sufficient Path Project Draft, Khomak*. Bangkok: Petroleum Authority of Thailand Public Company Limited. (Mimeograph). (in Thai).
- Piecharoen, S. (1995). *The Culture of Fishermen as Appearing in Their Occupation: A Case Study from Tombon Kohmak, Amphor Pakphayoon, Changwat Phatthalung*. Master Thesis, Srinakharinwirot University. (in Thai).
- Rice, P.L., & Ezzy, D. (1999). *Qualitative Research Methods: A Health Focus*. South Melbourne: Oxford University Press.